

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تعاریف و اهداف آمایش

مفهوم آمایش سرزمین

مفهوم آمایش سرزمین، ایجاد تعادل بین سه عنصر انسان، فضا و فعالیت تعریف میشود که در اصل مفهوم آمایش تلفیقی از سه علم **مدیریت و اقتصاد، جغرافیا و جامعه‌شناسی** است.

ریشه بنیادین طرح آمایش سرزمین در برنامه سوم عمرانی کشور (۱۳۴۲ تا ۱۳۴۶) که وجه تمایز آن با برنامه های پیشین **جامعیت نگاه برنامه ریزی** بوده است.

در ادامه در اواخر سال ۱۳۴۵ در موسسه **مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران** با عناوین «**عمران کشوری**» و «**آرایش فضای اقتصادی**» موضوعاتی در دستور کار قرار گرفت که سپس به سازمان برنامه و بودجه وقت انتقال یافت.

دوره اول (۱۳۵۳-۱۳۵۶)	طرح استراتژی درازمدت آمایش سرزمین (ستیران)..... با پیشینه طرح جامع مطالعات توسعه اقتصادی- اجتماعی کشور (مهندسان مشاور بتل- ۱۳۵۱)	• تعادل میان محیط شهری و روستایی، چگونگی رشد شهری، مهاجرت‌های میان منطقه‌ای، چگونگی رشد شهری • رشد اقتصادی و نابرابری‌های اجتماعی، محیط زیست و منابع طبیعی و میراث فرهنگی • وحدت ملی و تمرکز زدایی، محیط بین‌الملل و روابط خارجی • سازمان دهی جامعه روستایی، رشد شهری و نظام شهری
دوره دوم (۱۳۶۲-۱۳۶۸)	طرح پایه آمایش سرزمین اسلامی ایران	چهارچوب نظری توسعه استانها رویکرد توسعه منطقه ای مبتنی بر کاهش در آمد نفتی
دوره سوم (۱۳۷۷-۱۳۸۴)	مطالعات طرح پایه آمایش سرزمین	سیاستهای کلی آمایش سرزمین امور زیست محیطی و توسعه پایدار سیاستهای کلی نظام در دوره چشم انداز اصول آمایش سرزمین ذیل سیاستهای کلی برنامه چهارم توسعه ضوابط ملی آمایش سرزمین و تعیین جهت گیری ملی آمایش سرزمین تشکیل مرکز ملی آمایش سرزمین
دوره چهارم	دوره مطالعات کنونی	

تجربه آمایش در سایر کشورهای جهان

فرانسه

دیدگاه و نوآوری فرانسوی ها مکتبی را در **برنامه ریزی فضایی و فیزیکی** به وجود آورد که از جهات کلی و ترکیب ابعاد مختلف و **هدفهای اجتماعی، اقتصادی و نحوه سازماندهی فضایی** به علت **جامعیت** آن از سایر مکاتب دنیا قابل **تمایز** است. در این راستا اکثر کشورهای پیشرفته مانند سوئیس، بلژیک، ایتالیا و اسپانیا از این مکتب بهره جستند.

ایدئولوژی آمایش در فرانسه در راستای دستیابی به «**ایجاد تعادل در توزیع جغرافیایی فعالیتها**» به معنای رفع ازدحام، پرکردن خلاءها و در کل دستیابی به پراکنش هماهنگ انسانها و فعالیتها در پهنه سرزمین بوده است.

اسپانیا

در کشور اسپانیا **بر خلاف فرانسه** هیچ گاه طرحهای آمایش در راستای **تمرکززدایی** صورت نگرفتند بلکه غالباً **طرحهای کالبدی** در جهت استفا ده صحیح از منابع مورد بررسی قرار گرفتند.

آلمان

در آلمان، **برنامه ریزی منطقه‌ای** مترادف با آمایش سرزمین می‌باشد. هدف طرح ریزی کالبدی و یا نظم فضایی در هدایت استفاده از زمین و ساختمان از طریق تهیه **برنامه های کاربرد زمین و برنامه های لازم الاجرای محلی**، **تضمین گسترش منظم شهرها، همراه با کاربرد مسئولان زمین، حفاظت از محیط زیست و بهبود محیط زندگی انسانها خلاصه شدند.** همچنین برنامه ریزی های کالبدی در سطح **فدرالی، ایالتی و محلی** انجام میگیرند.

مبانی نظری و رویکرد

رویکرد نظری در مطالعات

مطالعات وضع موجود در طرح آمایش دنبال چیست؟

هدف آمایش ← تخصیص بهینه فضا به فعالیت و جمعیت

یک- از طریق مکانیزهای بازاری
دو- از طریق تصدی کامل دولتی
سه- آمایش سرزمین

بهینگی در تخصیص فضا

در واقع دولت از طریق الگوی آمایش سرزمین، شکست بازار در تخصیص فضا و عوامل تولید را مدیریت می کند چرا که:

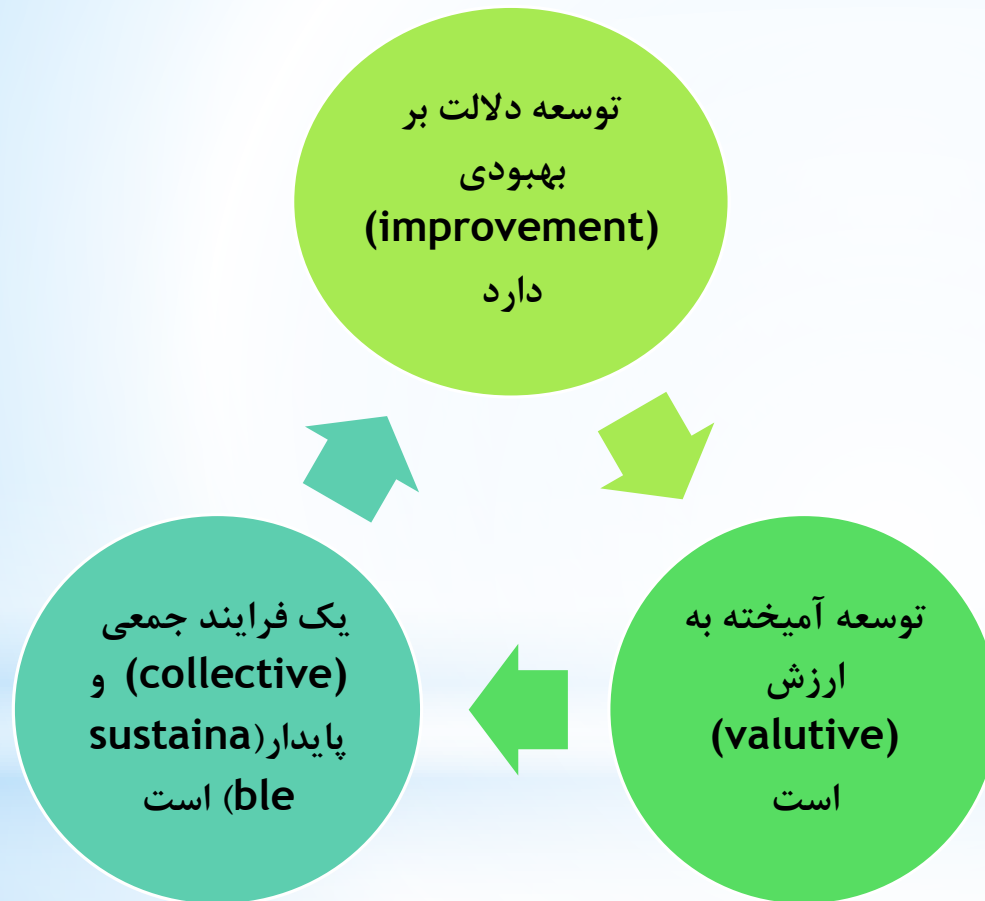
- عدم تمایل بازار و بخش خصوصی به تولید کالاهای عمومی (ازجمله زیرساخت‌ها و تأسیسات زیربنایی و ...)
- تعدیل و کنترل اثرات بیرونی منفی تولید (ازجمله موضع فرسایش و آب در کشاورزی، آلودگی‌های صنعتی و ...)
- فاصله زمانی یا مکانی بین عرضه و تقاضا و نظام تولید و مصرف

با این اوصاف هدف ایجاد زمینه مناسب جهت ارتقا عملکرد مکانیسم‌های بازاری در بهینه کردن تخصیص فضا به جمعیت و فعالیت است و براین اساس بایستی وضعیت عوامل تولید به گونه‌ای موردبررسی قرار گیرد که کارایی و پایداری را ایجاد نموده تا از تعارضات و عدم تعادل‌ها جلوگیری نماید.

* بستر مشترک در تعاریف توسعه

مرور تعاریف توسعه نشان می دهد:

در تعریف توسعه اتفاق نظر کافی وجود ندارد، لکن روی برخی از اهداف توسعه تاکید بیشتری وجود دارد.

تعریف توسعه پایدار

منظور از توسعه پایدار تلاش برای توازن بین رشد اقتصادی و حفظ محیط (از منظر اجتماعی و زیستی) است. اگر چه تعاریف متعددی از این اصطلاح ارائه شده است، گویاترین تعریف عبارت است از «تأمین نیازهای نسل کنونی بدون لطمه زدن به منافع نسل‌های آینده» (World Commission on Environment and Development, 1987)، ممکن است در نگاه اول به نظر برسد این تعریف بیش از حد روی موضوع اقتصاد متمرکز شده، ولی با تأمل بیشتر می‌توان بسیاری از رویکردهای اجتماعی، مدیریتی و نهادی را به‌عنوان الزام کلیدی در تحقق این گزاره در نظر گرفت.

دو موضوع اصلی توسعه پایدار:

۱. گسترش فقر و نابرابری
۲. تخریب وسیع محیط زیست

در حوزه ابعاد طبیعی و محیط زیست دو نگرش در خصوص توسعه پایدار وجود دارد:

الف. پایداری ضعیف: بر اساس این دیدگاه می‌توان منابع (محیط زیست و ...) کمتری برای آیندگان باقی گذاشت، به شرط آنکه خسارت وارد شده را با افزایش سرمایه‌های فیزیکی جبران کنیم. یعنی فرض می‌شود در منابع تولید سرمایه‌های فیزیکی با سرمایه‌های طبیعی قابلیت جانشینی دارند.

ب. پایداری قوی: بر اساس این دیدگاه، توسعه پایدار باید همراه با حفظ کامل محیط زیست برای آیندگان باشد. زیرا اولاً برخی از ذخایر سرمایه طبیعی که برای بقای بشر ضروری است، غیرقابل جایگزینی با سرمایه مصنوعی است. ثانیاً برخی دیگر برای بقای انسان ضروری نیست، اما برای رفاه بیشتر مورد نیاز است. مثل چشم‌اندازهای طبیعی که به سهولت قابل جایگزینی نیستند.

بر این مبنا بایستی از محیط زیست حفاظت و نگهداری کرد و استهلاک سرمایه‌های طبیعی نباید از مرز بازگشت‌پذیری، میزان بیشتری باشد.

دلایل توجه به مفهوم پایداری بر سه مبنای زیر استوار است:

۱. نظریه اخلاقی: نباید به گونه‌ای رفتار شود که نسل‌های آینده را از داشتن فرصت‌های یکسان با نسل کنونی محروم کرد زیرا نسبت به آنها تعهد اخلاقی داریم.

۲. نظریه اکولوژیکی: طبق این نظریه تنوع اکولوژیکی به عنوان مسئله مهم در حقوق انسانی باید مورد توجه نسل کنونی باشد.

۳. نظریه اقتصادی: طبق این نظریه رفتار اقتصادی پایدار نسبت به رفتار غیرپایدار، کارایی بیشتری دارد. منظور از رفتار پایدار، رفتاری است که رفاه اجتماعی بین‌دوره‌ای را حداکثر می‌کند.

انواع رویکردهای اقتصادی – اکولوژیک به مفهوم توسعه پایدار

ردیف	رویکرد در توسعه پایدار	موضوع قابل توجه	رهیافت آمایشی استانی
۱	غیر نزولی بودن مطلوبیت در طول زمان یا غیر نزولی بودن مصرف در طول زمان	بر مبنای قاعده پس انداز هارتویک بایستی سود حاصل از منابع تجدیدناپذیر به سرمایه فیزیکی قابل تولید تبدیل گردد. با این وجود در این رویکرد اگر حداقل سطح مصرف پایین در نظر گرفته شود، حتی در صورت غیر نزولی بودن توسط مردم پایدار تعبیر نمی شود.	تعیین مطلوبیت فعالیتی پهنه‌های استان مبتنی بر چشم انداز توسعه متمرکز بر تبدیل منابع به سرمایه فیزیکی قابل تولید
۲	غیرنزولی بودن تولید در طول زمان	چنانچه نتوان اجزای این موجودی سرمایه (اعم از سرمایه انسان ساخت شامل فیزیکی، انسانی و فکری و سرمایه طبیعی) را در تولید جانشین یکدیگر کرد و هر جزء نیز برای تولید ضروری باشد، آنگاه مفهوم پایداری مستلزم آن است که هر جزء از این موجودی، از جمله تمامی سرمایه‌های طبیعی در طول زمان باید غیرنزولی باشد. هر چند که بیشتر اقتصاددانان معتقدند که انواع نهاده‌ها با درجاتی قابلیت جانشینی دارند	بهره برداری غیرنزولی لزوم تعیین امکان جانشینی انواع منابع با دانش و تکنولوژی (در غیر اینصورت بهره برداری محتاطانه) توجه به ناگزیر بودن حرکت به سمت نوآوری به عنوان عامل پایدارساز توسعه
۳	غیرکاهنده بودن موجودی سرمایه های طبیعی در طول زمان	در صورتی که سرمایه طبیعی برای تولید ضروری باشد و سایر منابع را نیز نتوان جانشین آن کرد به نوعی هیچ جانشین دیگری به جز منابع طبیعی برای پایداری تولید وجود ندارد. در این حالت لازم است که تمام اجزای موجودی سرمایه طبیعی در یک سطح معین حفظ شود و شرط قوی تر آن است که موجودی کل سرمایه‌های طبیعی کاهش پیدا نکند.	تعیین سطح معین برداشت از منابع تجدیدناپذیر با رویکرد محتاطانه

ردیف	رویکرد در توسعه پایدار	موضوع قابل توجه	رهیافت آمایشی استانی
۴	حفظ محصول حاصل از خدمات منابع طبیعی در یک سطح معین	این مفهوم پایداری بیشتر در الگوهای بیولوژیکی مربوط به منابع طبیعی تجدید شدنی کاربرد دارد. نظیر الگوی منابع مربوط به جنگل و شیلات	تعیین سطح معین برداشت از منابع تجدیدپذیر با اهتمام به اجرای راهکارهای تجدیدشوندگی
۵	ایجاد شرایط حداقلی برای ثبات اکوسیستم و نیز توانایی و امکان بازگشت آن به وضعیت قبل از بروز بحران	هر رفتاری که قدرت برگشت سیستم به وضعیت قبل از بحران را کاهش دهد، یک رفتار بالقوه ناپایدار محسوب میشود. بهترین وضعیت، تخمین قدرت مقابل، سیستم در مقابل اختلال‌های مختلف آنی است و برای تضمین قدرت مقابله اکوسیستمها مناسب‌ترین رفتار، رفتار محتاطانه است، یعنی باید از ورود به منطقه بحرانی جلوگیری کرد.	- تعیین آلترناتیوهای بهره برداری با امکان بازگشت سریع (کشت سیب در حاشیه دریاچه و جایگزینی آن؟؟ برداشت از منابع؟؟) - در صورت عدم اهتمام به رویکرد فوق رفتار بسیار محتاطانه در دستور کار خواهد بود. - اجتناب از وابستگی پر خطر توسعه به تعیین عملکردهای بلندمدت به دلیل غیرآزمونی بودن آن و اثرات شدید در سطوح سیاسی، اجتماعی و اقتصادی

بررسی رویکردهای متفاوت به موضوع توسعه پایدار، نشان می‌دهد مفهوم پایداری محیط زیست از انعطاف‌پذیری عملکردی بالایی برخوردار بوده، به گونه‌ای که نمی‌توان صرفاً آنرا در قالب حفظ، نگهداشت و صرفه‌جویی در منابع تعریف کرد. این انعطاف‌پذیری در پیوند با رهیافت‌های فضایی منشعب از نهادگرایی که در ادامه به آن اشاره خواهد شد، بستر جدیدی را برای تدوین برنامه آمایش در دستور کار قرار می‌دهد.

وجود تناقض:

کمبود منابع در آینده و رقابت بر سر آن مبتنی بر تحولات جهانی و در عین حال توجه
جدی به بهره بردای نسبتا حداکثری مشروط و البته پایدار از منابع طبیعی

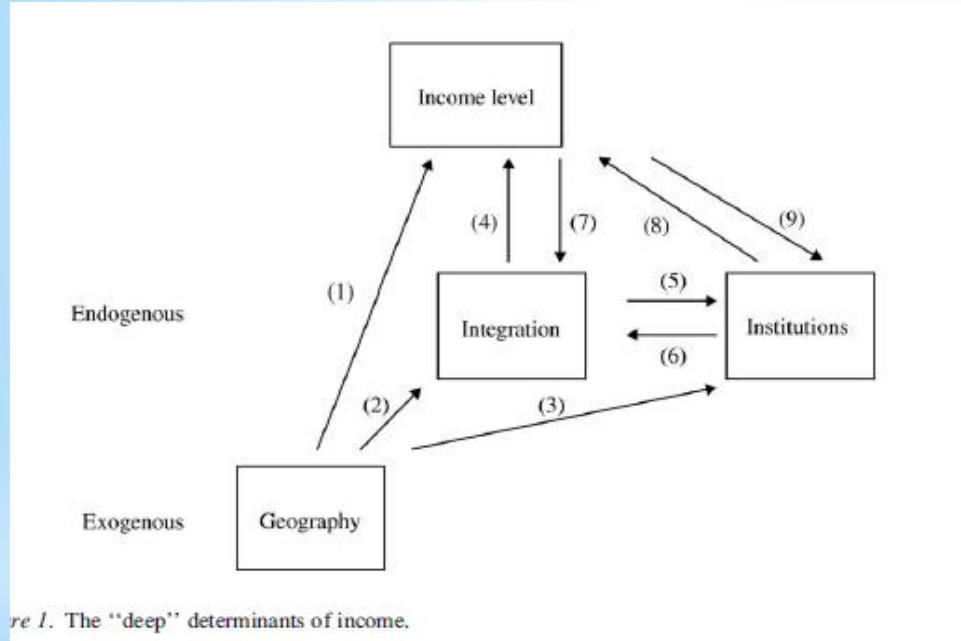
کلید حل ماجرا و رفع تناقض فوق در توجه به موضوع زیر است:

نواوری به مثابه منبعی جهت رشد پایدار

مبانی نظری و رویکرد

* چرا توسعه نهادی؟

- * الگوی نهادی توسعه را شاید بتوان آخرین الگوی توسعه مورد نظر اقتصاددانان دانست که دیدگاه حاکم بر آن چنین است:
- * هیچ روش واحدی برای رسیدن به توسعه وجود ندارد.

✓ دنی رودریک و همکاران با بررسی جامع‌تر تأثیر هر سه مؤلفه (جغرافیا، همگرایی جهانی و نهادها) بر سطح توسعه اقتصادی پرداخته و دو موضوع زیر را بررسی نموده است:

1. نقش کدام یک از عوامل سه گانه یاد شده، یعنی نهادها، همگرایی اقتصادی جهانی و جبر جغرافیائی بر توسعه اقتصادی پررنگ تر است.
2. تأثیر متقابل عوامل یاد شده بر یکدیگر و از این طریق بر توسعه اقتصادی چگونه است. در واقع، اثر غیرمستقیم هریک از عوامل، از طریق عوامل دیگر تا چه حدی است.

بررسی نتایج مطالعه دنی رودریک و دیگران روی داده های ۱۳۷ کشور نشان می‌دهد که **کیفیت نهادها بر هر چیز دیگری غلبه دارد.** وقتی که نهادها کنترل شده‌اند، همگرایی و جهانی شدن تأثیر مستقیمی بر درآمدها ندارد، در حالیکه جغرافیا در بهترین وضعیت تأثیرات مستقیم ضعیف دارد. موضوعاتی چون حقوق مالکیت، اثرگذاری نهادها، هزینه های مبادلاتی و بسیار در این حوزه حائز اهمیت است.

نتیجه گیری مهم:

جبر جغرافیایی نمی تواند لزوماً یک عامل توسعه نیافتگی باشد. آلمان شرقی و غربی، سنگاپور، ایالت تگزاس و مکزیک و ...

رہیافت مفهوم توسعه نهادی در مطالعات آمایش سرزمین استان آذربایجان غربی

آمارتیا سن در توضیح اندیشه خود در مورد **عدالت**

از مفهوم **قابلیت** استفاده می کند

و آنرا مجموعه ای از **عملکردها** می داند که برای فرد **بالرزش**، **امکان پذیر و عملی** است و فرد می تواند از میان آنها دست به **انتخاب** بزند.

دو مفهوم **آزادی (انتخاب)** و **عملکرد** شاکله **قابلیت** را شکل می دهند.

با تعمیم موضوع به مقوله قابلیت درونی و بیرونی، قابلیت را می توان یک مجموعه n تایی از عملکردهای مختلف دانست که یک فرد یا یک منطقه قادر به انتخاب هر یک از آنهاست.

یکی از روشهای بررسی اهمیت آزادی در تعیین رفاه عبارتست از در نظر گرفتن رفاه به عنوان تابعی از دستاورد کارکرد واقعی و مجموعه قابلیت n تایی که از آن کارکرد مذکور انتخاب می شود.

براین اساس مطلوبیت فرد یا منطقه بر اساس کیفیت زندگی یا فعالیت حاصله قضاوت نمی شود، بلکه کانون توجه اش بر روی درستی فرایندهایی معطوف است که از آن طریق این دستاوردها تحقق می یابند .
(خاستگاه رهیافت آمایشی)

مبانی نظری و رویکرد

دلایل انتخاب رویکرد
نهادی در تدوین برنامه
آمایش استان با
محوریت دیدگاه
آمارتیا سن:

• توجه به فرآیند بطئی توسعه

• انعطاف پذیری برنامه ریزی کالبدی

• اجتناب از محتومیتها (جبرگرایی توسعه یافتگی و عقب ماندگی) و رفع انتظارات منفی نسبت به خود

• توجه بیشتر به بستر شکل دهنده توسعه و نه محصول آن

• توجه به موضوع قابلیت درونی (فردی) و بیرونی (زمین، زیرساخت و ...)

• توجه به آزادی انتخاب و ارائه فرصت های برابر نسبی جهت نقش آفرینی و عملکرد مطلوب

• رابطه دوسویه آزادی و توسعه بر مبنای قابلیت و عملکرد

• توجه بیشتر به موضوع فقر و نقش عوامل اجتماعی - نهادی

• توجه به فرآیند بومی توسعه و غیرتجویزی بودن آن

رهیافت مفهوم توسعه نهادی در مطالعات آمایش سرزمین استان آذربایجان غربی

عوامل تولید	عناصر	رهیافت آمایشی
کار	نیروی انسانی و مدیریت	• اولویت موضوع ارتقا قابلیت و عملکرد بر وضعیت فعلی کالبدی - جغرافیایی در مناطق (اجتناب از جبرگرایی) • ارتقا "قابلیت" مناطق توسعه نیافته در جهت دستیابی به فرصت نقش آفرینی در استان مبتنی بر توسعه زیرساختها • افزایش انتخاب‌های (نقش پذیری) مناطق و انعطاف پذیری برنامه ریزی کالبدی در آنها مبتنی بر اولویت‌بندی زمینه‌های توسعه جهت استقرار در مناطق • توجه به ارتقا آزادی انتخاب های اقتصادی مناطق جهت سامان بخشی به نظام اسکان و فعالیت آن
زمین	زمین، آب و ...	
سرمایه	سرمایه (مالی و اجتماعی)، فناوری، انرژی و زیرساخت	

ملاحظات اساسی:

۱- بر مبنای مطالعات آمایشی مقوله «زمین» بایستی به عنوان عامل اصلی محسوب شود چرا که قابلیت انتقال و قدرت بازتولید ندارد.

۲- تخصیص زمین به فعالیت بایستی به گونه ای باشد که هم پایداری بیاورد (شدت استفاده از زمین به گونه ای که وضعیت آتی را به مخاطره نیندازد) و هم کارایی داشته باشد (به گونه ای که در مقوله ای تخصیص داده شود که بیشترین بازدهی را داشته باشد)

۳- زمانی که تخصیص زمین با ملاحظات فوق صورت گرفت الزامات مرتبط با سایر عوامل تولید هم قابل تعیین است.

آمایش سرزمین در واقع شامل ۳ مقوله کلیدی به شرح زیر است:

1. ترکیب عملکردهای تخصصی منطقه
2. نحوه توزیع و نظام اسکان جمعیت
3. تجهیزات زیربنائی و خدمات

مدل برنامه ریزی

باید توجه داشت:

سند آمایش، سند توسعه منطقه نیست.

صرفاً بستر کلان تخصیص فضا به سکونت

و فعالیت را مشخص می کند.

توجه به مقیاس مهم است.

پیشنهادهای کلان باید تدقیق گردد.

$$gy = ml * gl + mk * gk + mn * gn + mw * gw + \text{£}$$

رشد ارزش افزوده

↓ سهم نیروی انسانی

↓ رشد نیروی سرمایه انسانی

↓ رشد سرمایه

↓ سهم زمین

↓ رشد زمین

↓ سهم آب

↓ رشد آب

پسماند سولو یا رشد بهره وری

با توجه به اینکه پابرجایی راهبردهای پیشنهادی مورد ارزیابی قرار گرفته است، بر مبنای این مدل در

سناریوسازی سرعت اجرای اقدامات و فعالیتها در بخشها متفاوت خواهد بود و در همه حالات نظام

حاکم بر عوامل تولید از تابع فوق پیروی خواهد کرد.

الگوی تحلیل

- ۴ درصد جمعیت از کشور و ۲ درصد اقتصاد ملی
- تناقض در سهم کشاورزی از اشتغال و ارزش افزوده در استان (۲۸ درصد در مقابل ۱۴ درصد و مصرف آب بیش از ۹۲ درصد)

آیا تابع تولید در فضاهای مختلف استان و بخش‌های مختلف تولید در حد بهینه خود مورد استفاده قرار گرفته شده است؟

- فشار بهره برداریهای کشاورزی در حاشیه دریاچه ارومیه در دشتهای نقره و میانداوب
- وضعیت فشار بر مراتع در شهرستانهای ارومیه و مهاباد (بهره برداری دامی)

در کدام بخش‌های تولید فشار بر منابع منجر به شکل‌گیری عدم تعادل گردیده است؟

در کدام بخش‌های تولید منابع در کمتر از ظرفیت واقعی خود در حال بهره‌برداری هستند؟

- بهره برداری از معادن تکاب و نبود زنجیره های تولید صنعتی - معدنی
- عدم تعادل در فعالیتهای واحدهای صنعتی در شهرکهای صنعتی استان
- بیکاری نیروی انسانی و اقتصاد غیررسمی در جنوب و شمال استان
- ضعف شبکه ارتباطی جهت توسعه فعالیتهای صنعتی و خدماتی در جنوب و مرکز استان

تعاریف عدم تعادل، تعارض و توازن

تعارض

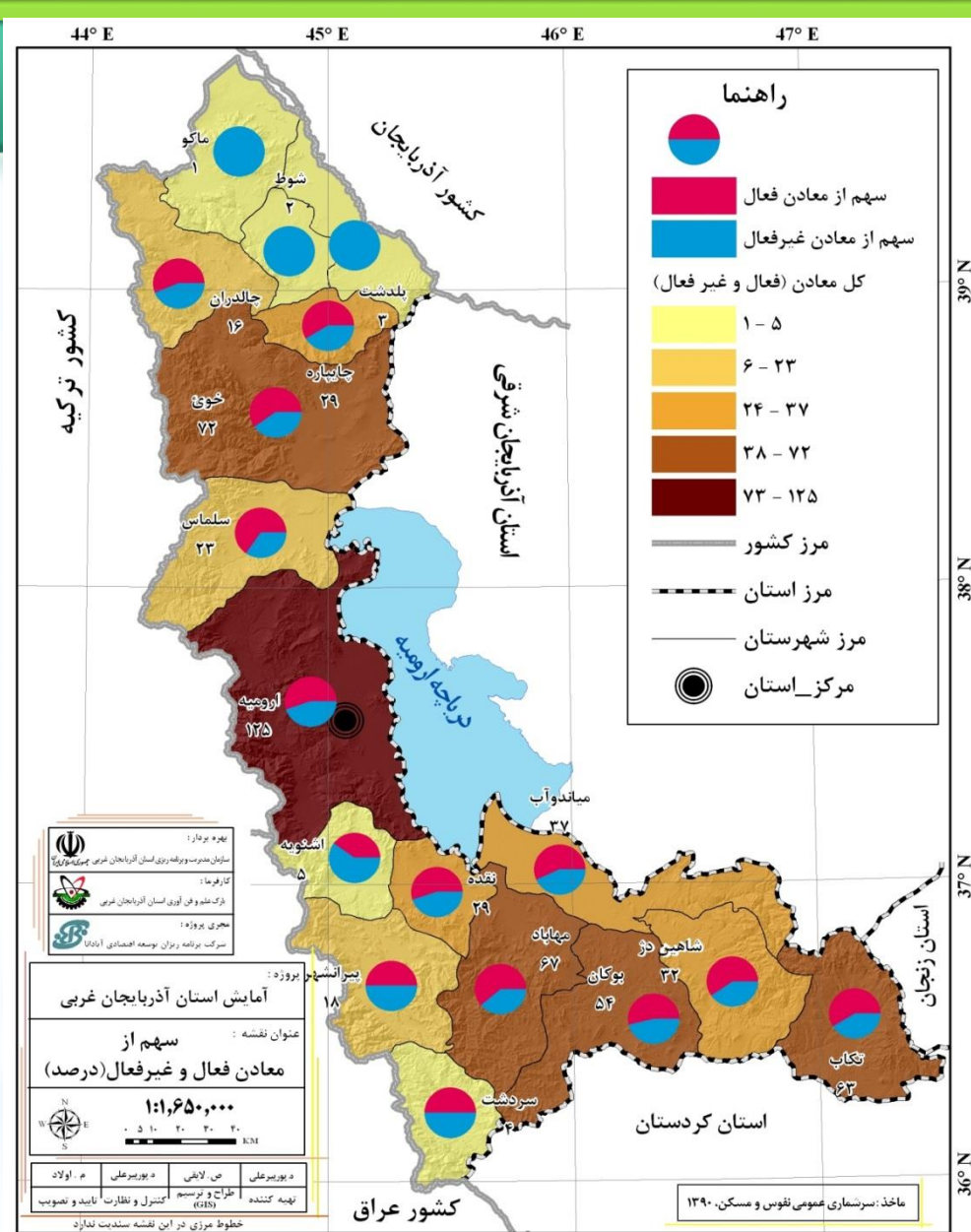
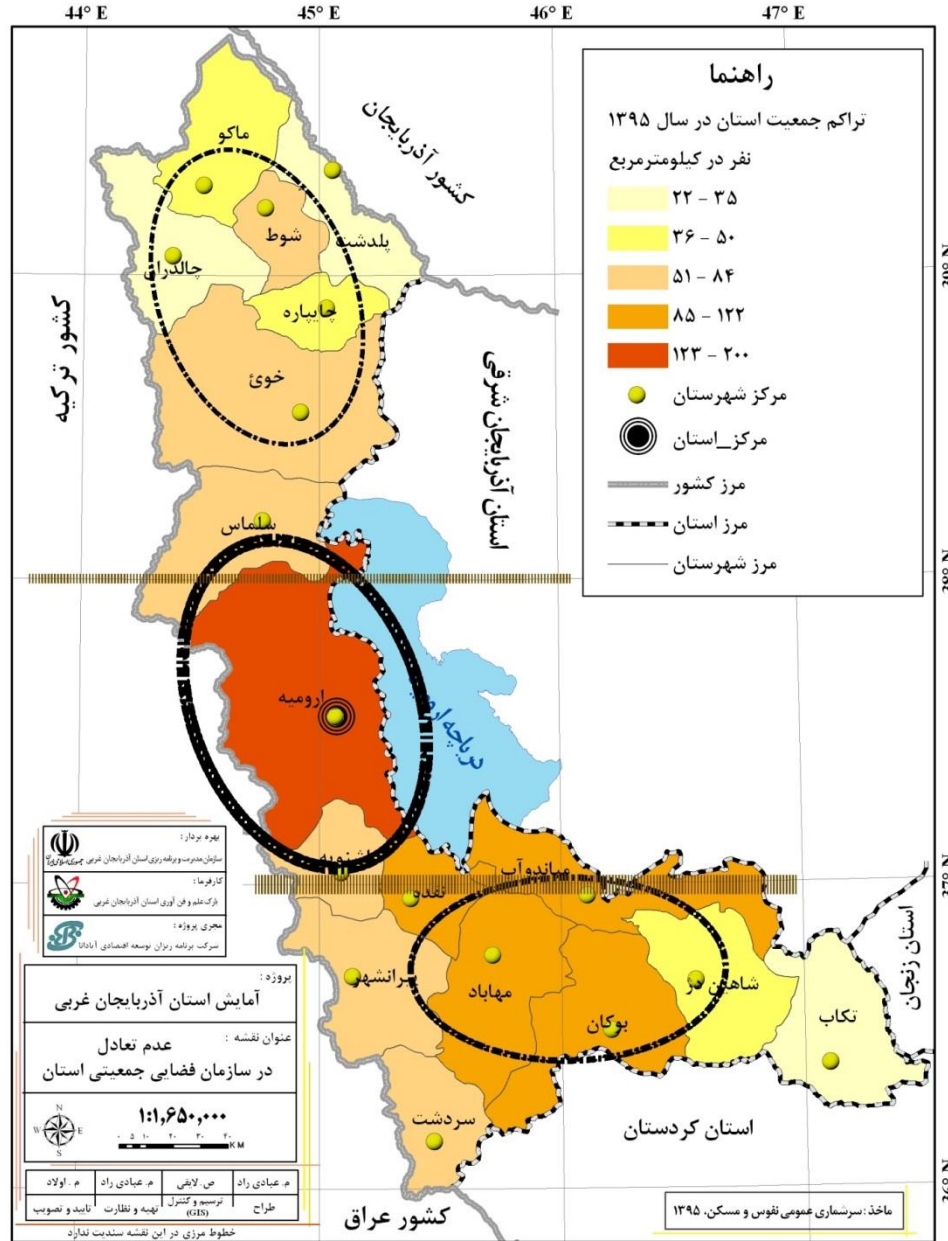
- مفهوم: عدم سازگاری در بارگذاری
- روش شناسایی: بارگذاری نادرست جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین

عدم توازن

- مفهوم: هم‌وزنی بخش‌های مختلف و مناطق مختلف سرزمین متناسب با شاخص‌هایی مانند مساحت و جمعیت
- روش شناسایی: نحوه پراکنش و بارگذاری فعالیتها و نیروی انسانی و جمعیت در مناطقی مشخص

عدم تعادل

- مفهوم: شدت استفاده یا میزان بهره برداری و یا انجام فعالیت در عرصه سرزمین، است به گونه ای که تداوم آن موجب ناپایداری و تغییر نامطلوب در نظام فضایی و زیست بوم شود. البته عدم تعادل هم به شدت بالا در بهره برداری اختصاص دارد و هم به رهاشدگی و عدم بهره برداری ممکن.

روش شناسی و روند انجام کار

روند انجام مطالعات

مرحله اول

شناخت و تحلیل
نظام زیرساختی

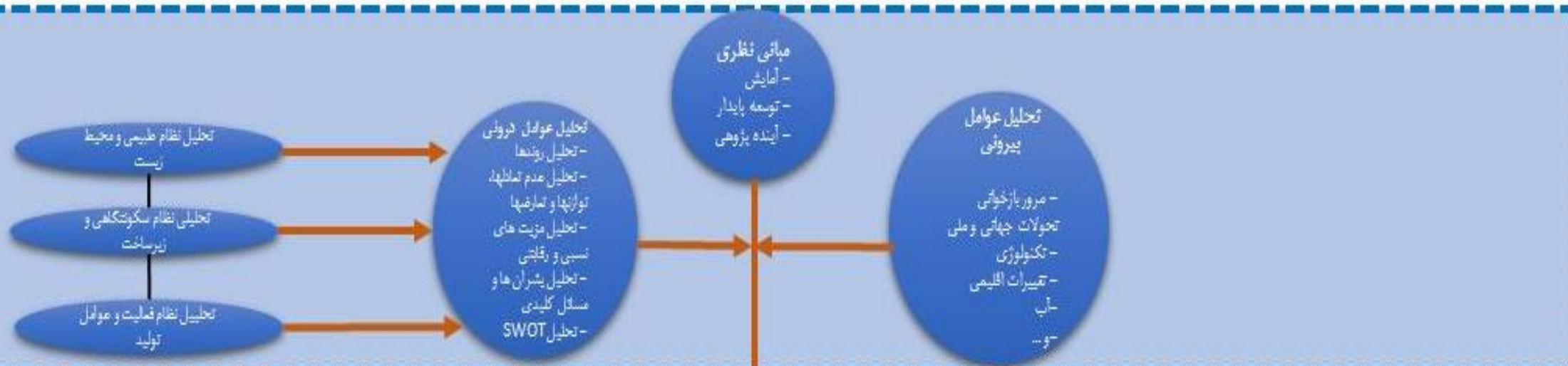
شناخت و تحلیل
نظام
سکونتگاهی

شناخت و تحلیل
نظام اقتصادی

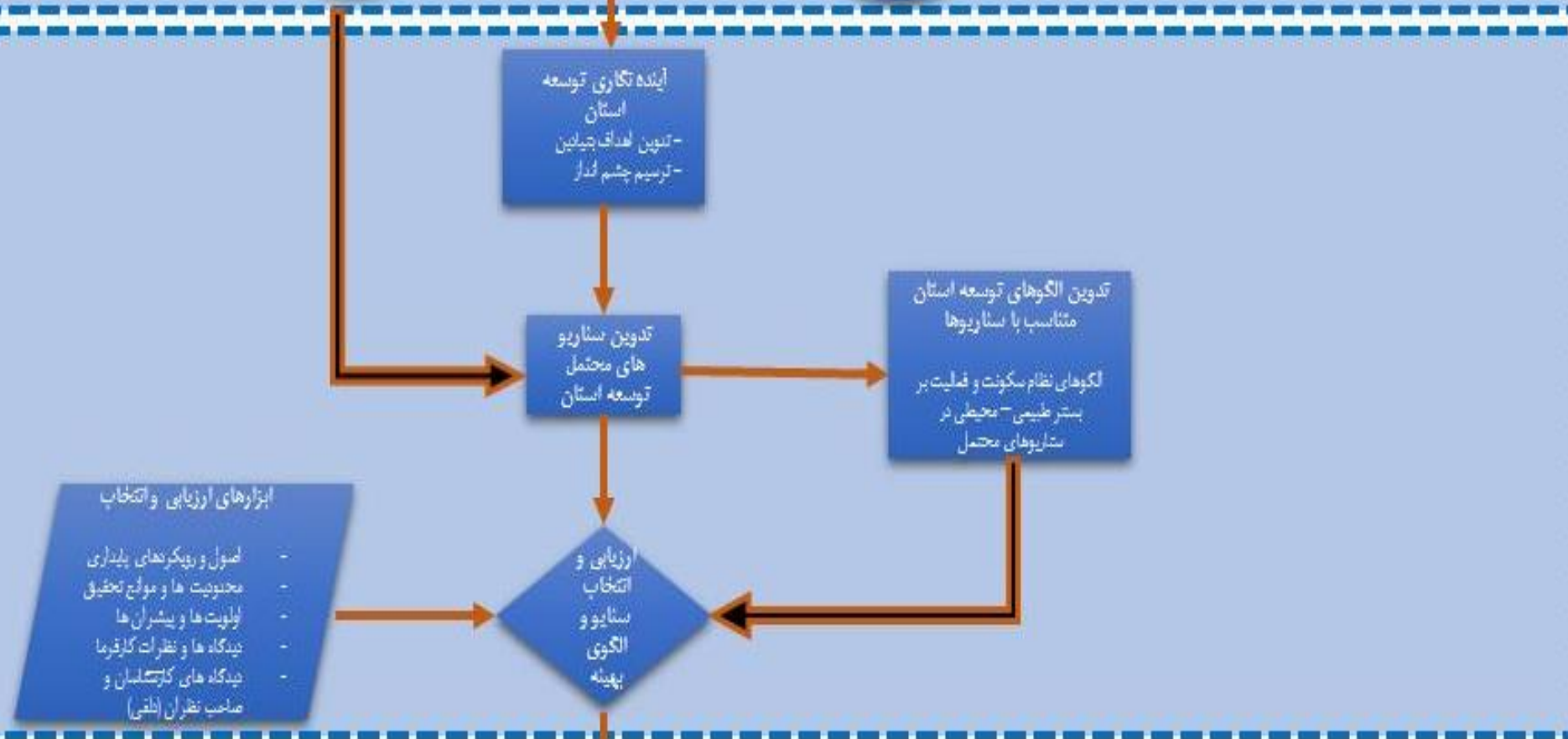
تحلیل نظام
جمعیتی، اجتماعی
و فرهنگی

شناخت و تحلیل
نظام طبیعی و
محیطی

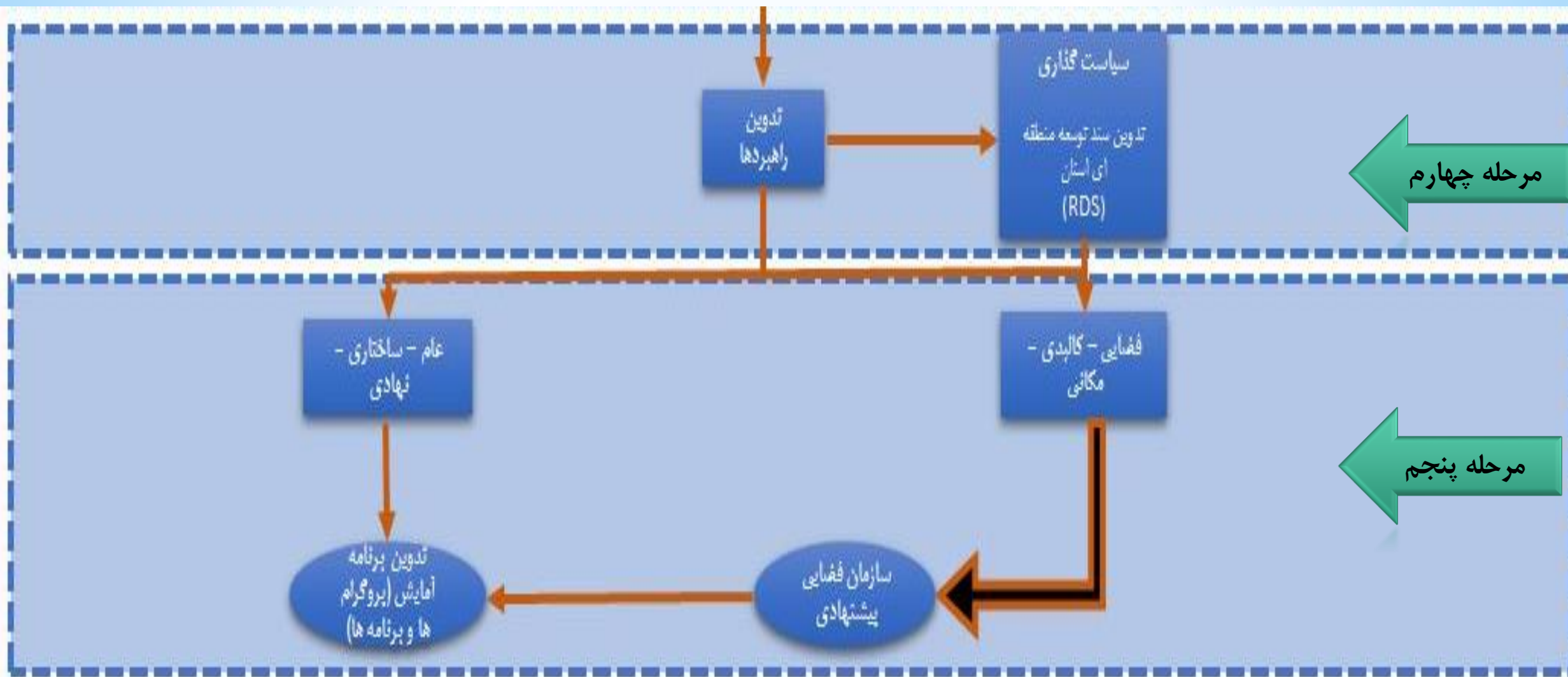
مرحله دوم

مرحله سوم

مدل مفهومی مطالعات

سبد اهداف

تشکیل سبد اهداف در سطوح مختلف مبتنی بر منابع زیر:

-آینده نگاری جهانی (فرا روندهای جهانی و مطالعات کشورهای همسایه)

-آینده نگاری ملی (در سطح ملی و استانیهای مجاور)

-مبانی نظری

-برنامه های بالادست

-جداول SWOT

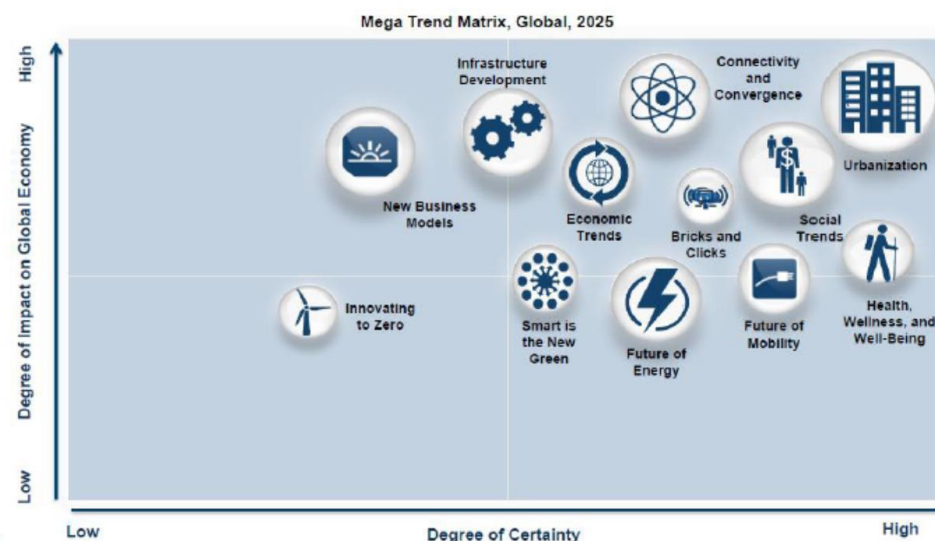
- نظرات دستگاهها و صاحب نظران

آینده نگاری جهانی

مروری بر فراروندهای جهانی (بررسی دیدگاههای ۱۰ شرکت مشاوره استراتژیک)

۱ گزارش آژانس محیطزیست اروپا (EEA)	۷ ارنست اند یانگ	EY
۲ شرکت KPMG	۸ پرایس واتر هاوس کوپرز	pwc
۳ دفتر مجامع آلمان (GCB)	۹ سیترا	SITRA
۴ مؤسسه غیرانتفاعی فرامست و سالیوان (FSI)	۱۰ رولاند برگر	Roland Berger
۵ هی گروپ		JOEL JOHNSON & ASSOCIATES
۶ جوئل جانسون و همکاران		

آینده نگاری جهانی

سبد اهداف

تشکیل سبد اهداف در سطوح مختلف مبتنی بر منابع زیر:

- آینده نگاری جهانی (فرا روندهای جهانی و مطالعات کشورهای همسایه)

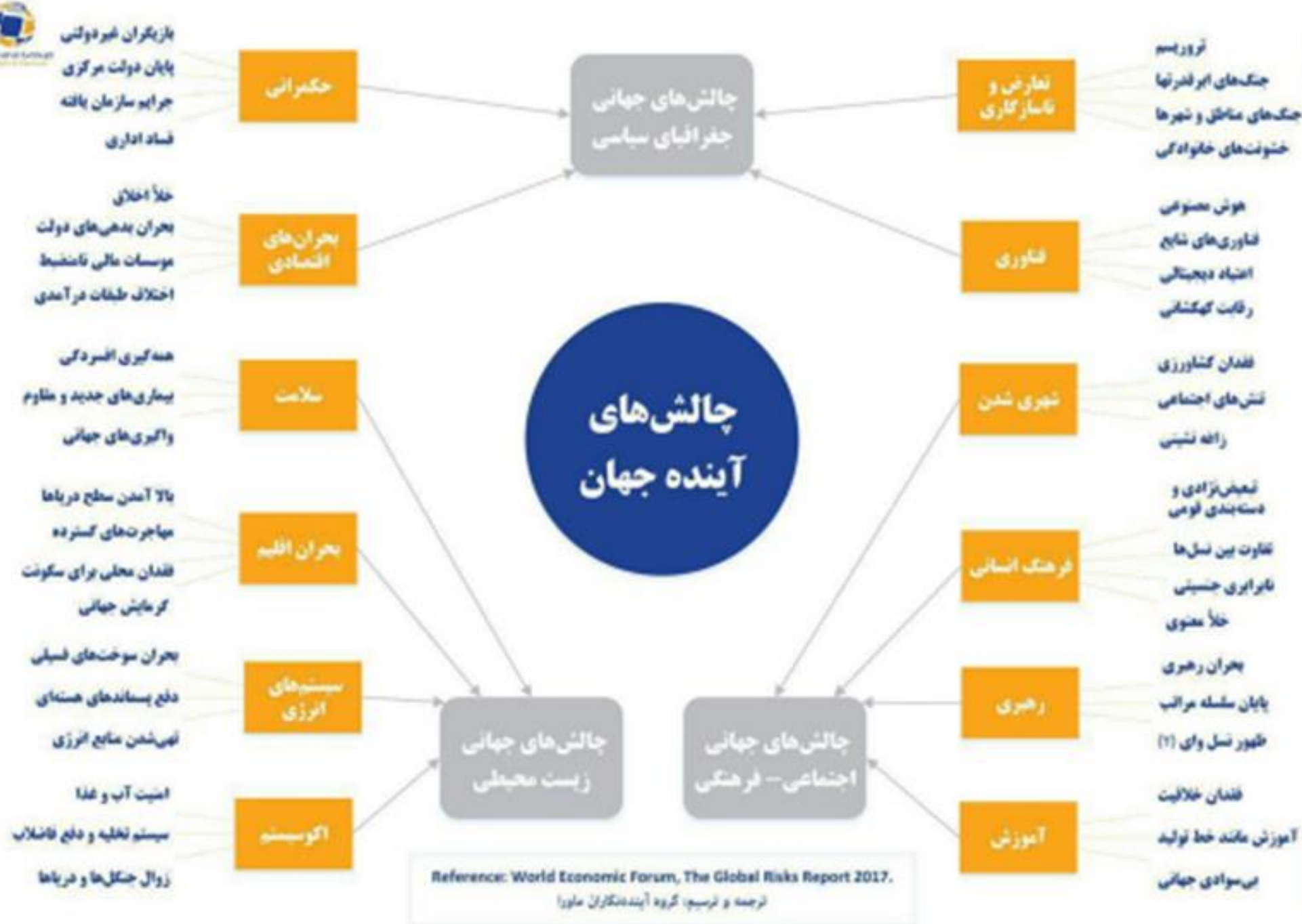
- آینده نگاری ملی (در سطح ملی و استانهای مجاور)

- مبانی نظری

- برنامه های بالادست

- جداول SWOT

- نظرات دستگاهها و صاحب نظران

سبد اهداف

۲۰ چالش عمده کشور عمدتاً در حوزه اقتصادی (موثر بر سایر حوزه ها)

برنامه آمایش آذین

آینده نگاری ملی بر اساس سند برنامه ششم توسعه

اینفوگرافی پیشنهادات و آینده نگاری موسسه مکنزی برای اقتصاد ایران

چالش ها

- ثبات اقتصاد کلان: به منظور کاهش تورم و تعدیل نوسانات نرخ ارز
- رقابتی کردن محیط کسب و کار: به وسیله مقررات زدایی
- بازار کار انعطاف پذیر: برای افزایش مشارکت و کاهش بیکاری
- نظام مالی کارا: با سرمایه گذاری مجدد و ایجاد ارتباط مجدد بانکی
- جذب و استقرار سرمایه گذاری: به ۳/۵ تریلیون دلار

نقاط قوت

- اقتصاد متنوع: که تنها یک چهارم GDP آن مربوط به نفت و گاز است
- آموزش علمی: که به اندازه آمریکا مهندس تربیت می کند
- طبقه مصرف کننده: به میزان دو برابر این نسبت در چین و برزیل
- نسبت شهرنشینی: معادل دو برابر این نسبت در هند
- فرهنگ کار آفرینی: همراه با مجموعه ای پویا از شرکت های نوپا
- موقعیت استراتژیک: در محل اتصال شرق و غرب

گذار به یک اقتصاد دانش بنیان

توسعه و نوسازی زیرساخت ها

دستورانی برای اقدام و اصلاح

بهره برداری از منابع طبیعی

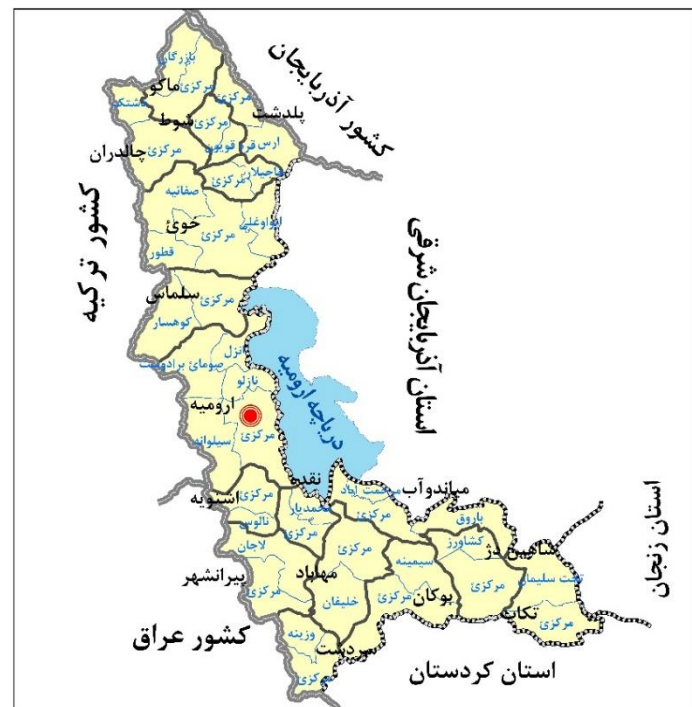
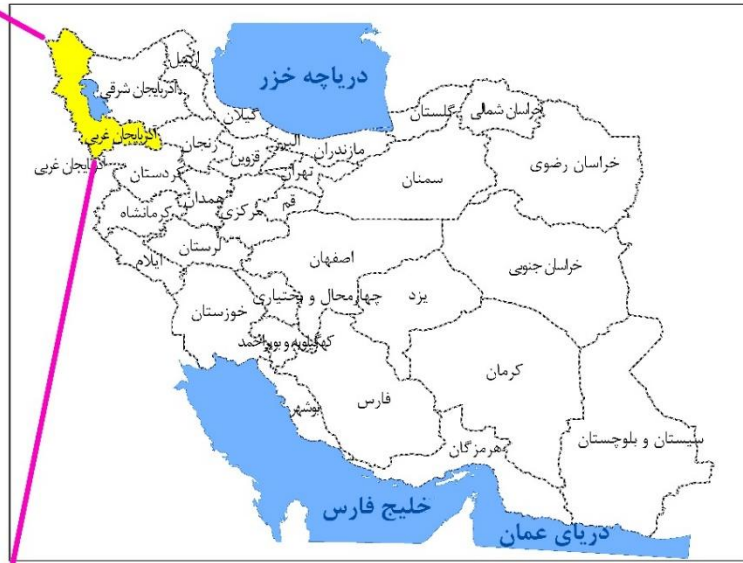
توسعه منابع داخلی برای رقابت در سطح جهانی

مشخصات گزارشهای آمایش استان آذربایجان غربی			
شماره جلد	عنوان جلد	بخش شرح خدمات	تعداد صفحه
جلد اول	چارچوب نظری مطالعات و تحلیل موقعیت استان	فصل اول	۱۴۰
جلد دوم	تحلیل منابع آب و پوشش گیاهی	فصل اول	۲۶۲
جلد سوم	تحلیل رانش، وضعیت اقلیمی و زمین شناسی و قابلیت های معدنی	فصل اول	۱۷۲
جلد چهارم	تحلیل محیط زیست (توان اکولوژیک)	فصل اول	۱۰۲
جلد پنجم	تحلیل نظام شهری و تحلیل اجتماعی و فرهنگی	فصل اول	۲۵۳
جلد ششم	تحلیل اقتصادی استان	فصل اول	۲۵۶
جلد هفتم	ساختار خدمات و تحلیل پیوندهای درون بخشی و بین بخشی اقتصاد استان	فصل اول	۲۲۸
جلد هشتم	تحلیل ویژگی های زیربنایی	فصل اول	۲۱۵
جلد نهم	تحلیل عرصه های اقتصادی و اقتصاد کلان استان	فصل اول	۱۴۸
جلد دهم	تحلیل ساختار فضایی فعالیت ها و تحلیل سیاسی- اداری و سازمانی	فصل اول	۸۴
جلد یازدهم	تحلیل ساختار سکونتگاهی (بخش اول)	فصل دوم	۱۶۸
جلد دوازدهم	تحلیل ساختار سکونتگاهی (بخش دوم)	فصل دوم	۷۰
جلد سیزدهم	توصیف و تحلیل پیوندهای اصلی بین سکونت گاهها	فصل سوم	۶۶
جلد چهاردهم	تهدیدات ناشی از مخاطرات محیطی و زیست محیطی	فصل چهارم	۱۰۳
جلد پانزدهم	جمع بندی و نتیجه گیری (پیش نویس خلاصه)	فصل پنجم	۱۸۴
جلد شانزدهم	تبیین اهداف و چشم انداز توسعه فضایی استان (پیش نویس خلاصه)	فصل ششم	۱۲۱
جلد هفدهم	طراحی و برنامه ریزی (پیش نویس خلاصه)	فصل هفتم	۱۱۸
جلد هجدهم	نظام پایش و ارزشیابی (پیش نویس خلاصه)	فصل هشتم	۳۵

خلاصه نتایج

تقسیمات سیاسی استان در کشور

استان آذربایجان غربی
 وسعتی معادل ۳۷۴۱۷ کیلومتر مربع
 (بدون در نظر گرفتن مساحت دریاچه ارومیه)
 بین عرض‌های شمالی
 ۳۵ درجه و ۵۸ دقیقه – ۳۹ درجه و ۴۶ دقیقه
 و طول‌های شرقی
 ۴۴ درجه و ۳ دقیقه – ۴۷ درجه و ۲۳ دقیقه

بهره بردار :

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان آذربایجان غربی - جمهوری اسلامی ایران

کارفرما :

پارک علم و فن آوری استان آذربایجان غربی

مجری پروژه :

شرکت برنامه ریزان توسعه اقتصادی آبادانا

راهنما

- مرز کشور
- مرز استان
- مرز شهرستان
- مرز بخش
- مرز دهستان
- مرکز استان

پروژه :

آمایش استان آذربایجان غربی

عنوان نقشه : موقعیت استان

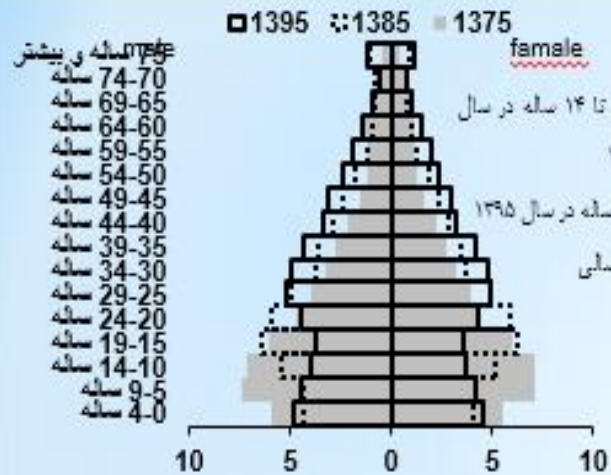
در تقسیمات سیاسی کشور، سال ۱۳۹۵

۰ ۱۰ ۲۰ ۴۰ ۶۰ ۸۰ KM

۱۳۹۷/۰۴/۲۰	ص. لایه	ص. لایه	م. اولاد
تاریخ	تهیه و ترسیم	تایید و نظارت	تصویب کننده

خطوط مرزی در این نقشه سندیت ندارد

اینفوگرافی ساختار جمعیت استان

چالشهای جمعیتی

وضعیت نامطلوب شاخص توسعه انسانی

رشد تهدید کننده مهاجرت فرستی به تناسب جمعیت

افزایش شاخص سالخوردگی و بحران سالمندی جمعیت

گذار شش جمعیت با انتقال قله جمعیتی از ۵ تا ۱۴ ساله در سال ۱۳۷۵ به رده شش ۲۵ تا ۳۴ ساله تا سال ۱۳۹۵
شکل گرفتن قله جدیدی در گروه شش ۰ تا ۴ ساله در سال ۱۳۹۵
حرکت رویه بالای قله هرم شش به سمت کهنسالی

سهم جمعیت استان آذربایجان غربی از کشور

برنامه آمایش استان آذربایجان غربی

جمعیتی

کالبدی

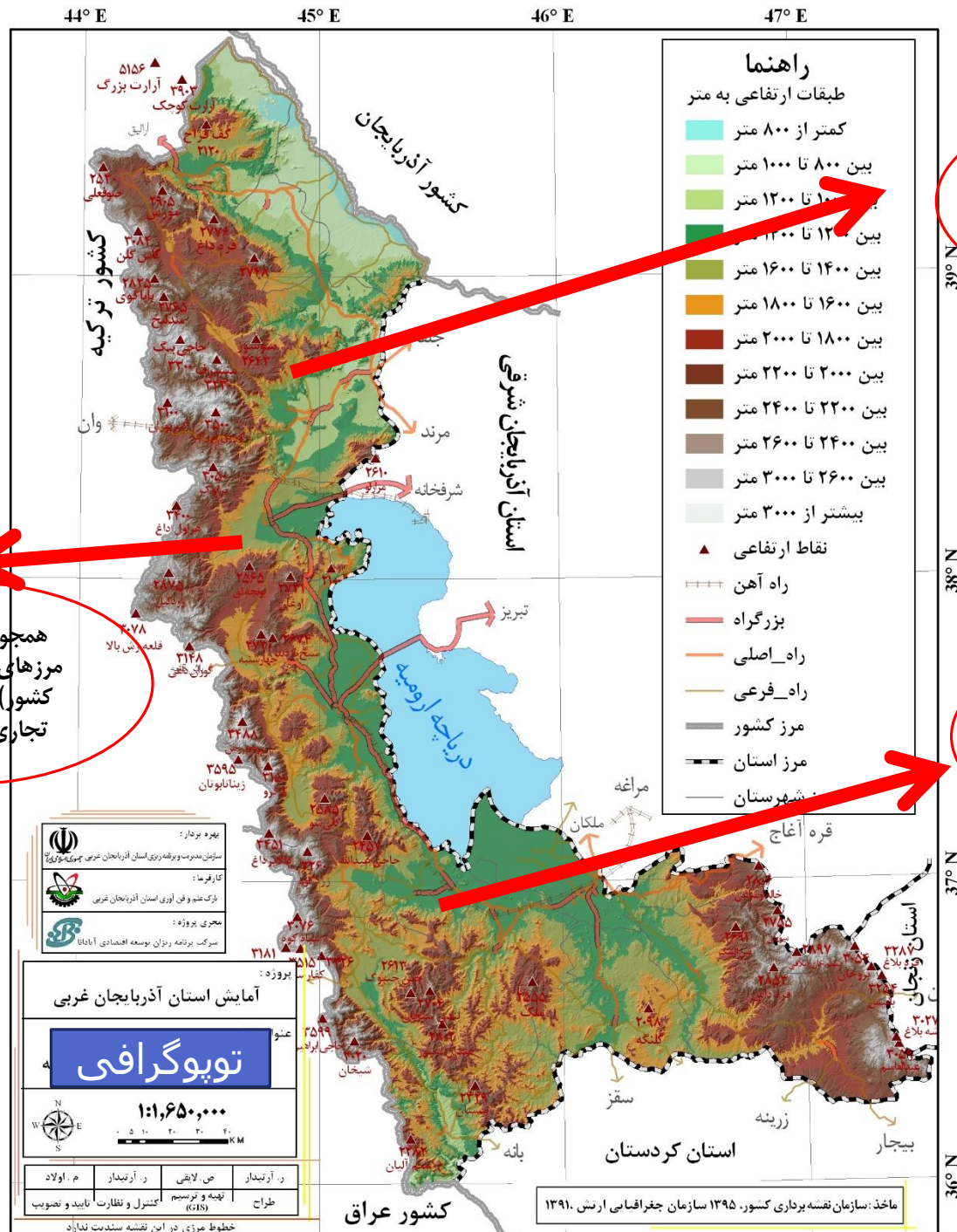
محلی

زیربنایی و زیر ساخت

اقتصادی

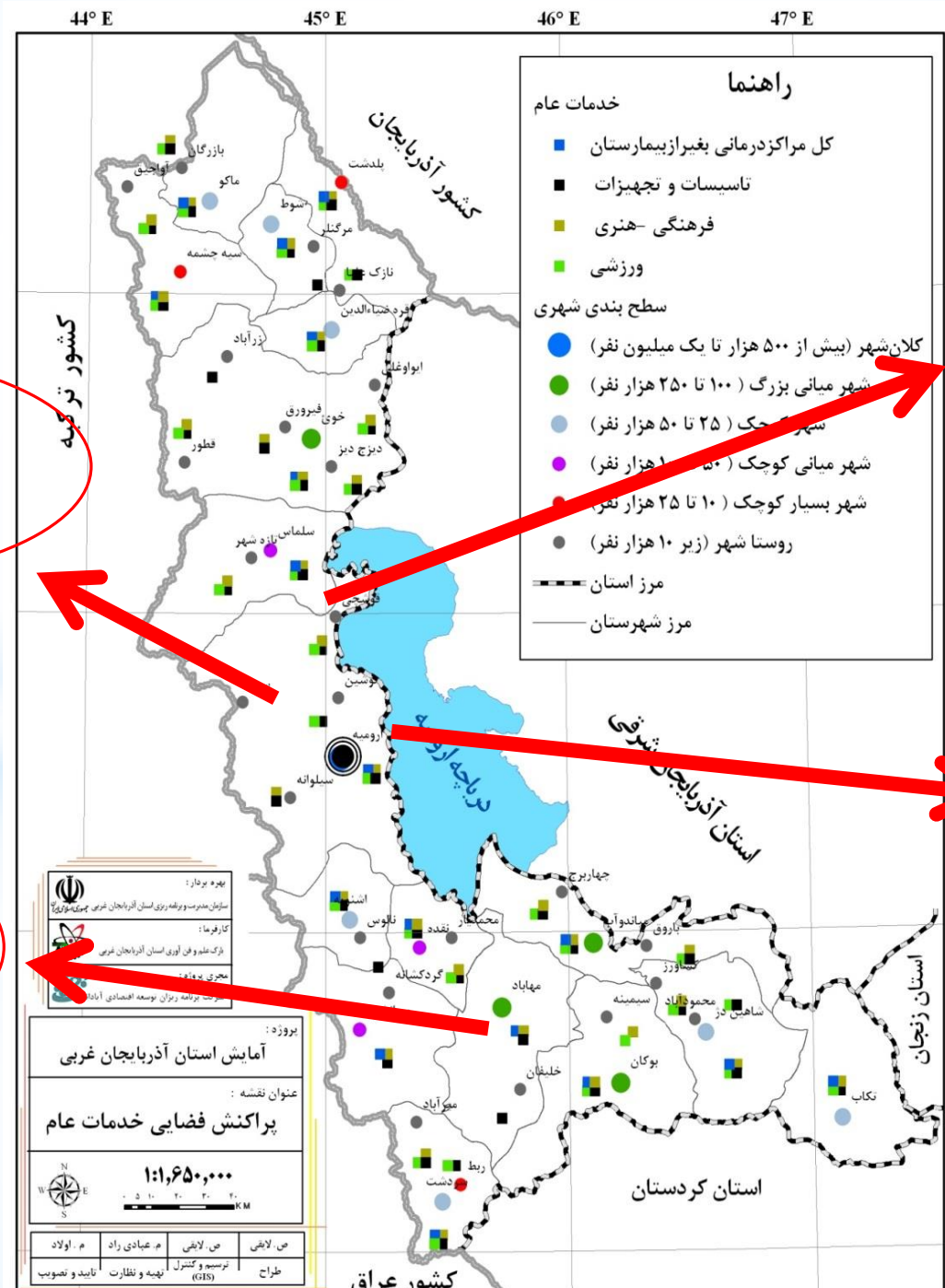
عوامل فرهنگی پیشبرنده و یا مانع توسعه استان با شناخت ۴ دسته از اطلاعات امکان پذیر است:

- ۱- وضعیت شاخصهای مهم اجتماعی و فرهنگی (اعم از ساختار جمعیت و وضع سواد و ...)
- ۲- بستر تاریخی ، پیشینه فرهنگی و ارزشها و هنجارهای اجتماعی و فرهنگی مشوق یا مانع توسعه
- ۳- وضعیت سرمایه اجتماعی و مشارکت اجتماعی (بعنوان یکی از منابع مهم توسعه استان)
- ۴- وضعیت آسیبهای اجتماعی استان

جبر جغرافیایی و تاثیر روی شبکه ارتباطی

عرض کم استان و فرم
طولی آن و تاثیر بر نظام
تولید و زنجیره فعالیتها

نقش آفرینی ملی ضعیف مرکز استان علیرغم جمعیت بالا

چند پارگی عملکردی در سطح استان در شمال، مرکز و جنوب

تمرکز قطبهای موجود فعالیت و صنعت عمدتا در مرکز استان

تنوع قومی، فرهنگی و مذهبی

روند تغییرات سهم ارزش افزوده استان از کل کشور

سال 1394	سال 1393	سال 1392	سال 1391	سال 1390	سهم ارزش افزوده استان از کل کشور (درصد)
۲.۰۷	۱.۸۷	۱.۶۹	۱.۶۵	۱.۸۲	

تبادل سطح پایین و
تله محرومیت در
استان

بطور کلی سهم ارزش افزوده در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است.

با وجود سهم ۴ درصدی جمعیت استان آذربایجان غربی از کشور، سهم ارزش افزوده این استان از کشور حدود ۲ درصد می باشد که متناسب با سهم جمعیتی این استان نیست.

سهم ارزش افزوده این استان از کل کشور از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۱ کاهش و از سال ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۴ افزایش یافته است.

جمعیتی

کالبدی

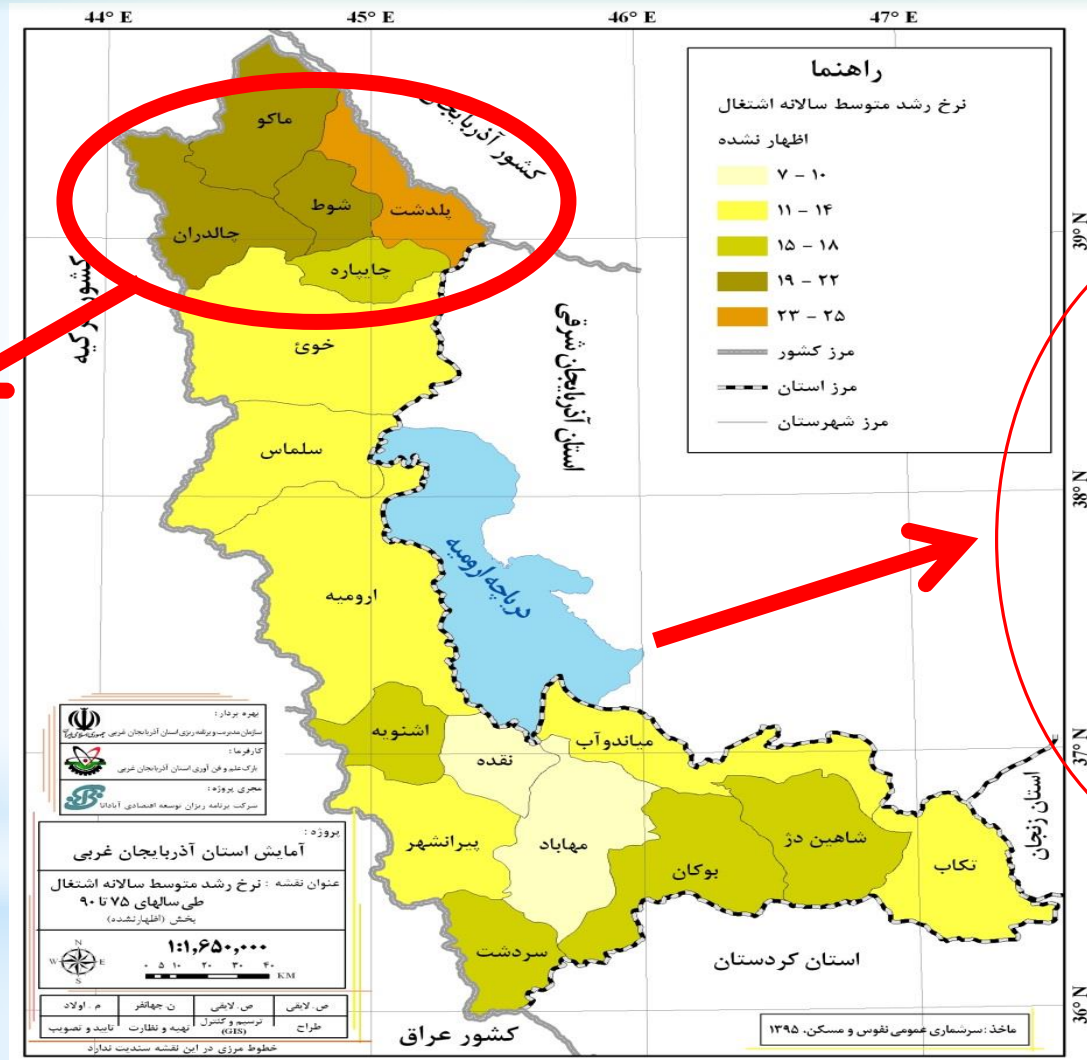
محلی

زیربنایی و زیر ساخت

اقتصادی

رشد اشتغال اظهارنشدگان در شهرستانهای استان طی سالهای ۱۳۷۵-۱۳۹۰

رشد اشتغال **اظهار**
نشده طی ۱۳۹۰ -
 ۱۳۷۵ شهرستانهای
 ناحیه شمالی استان
 بسیار بیشتر از سایر
 شهرستانها بوده است.
(۱۹ تا ۲۲ درصد)

استان زنجان

37° N

38° N

39° N

سهم اظهارنشدگان در
پلدشت با ۱۴ درصد،
چالدران با ۱۲.۲ درصد
و شوط با ۱۱.۳ درصد،
سردشت با ۱۰.۵ درصد
و ماکو و شاهین دژ با
۹.۱ درصد بیشترین
میزان را دارد.

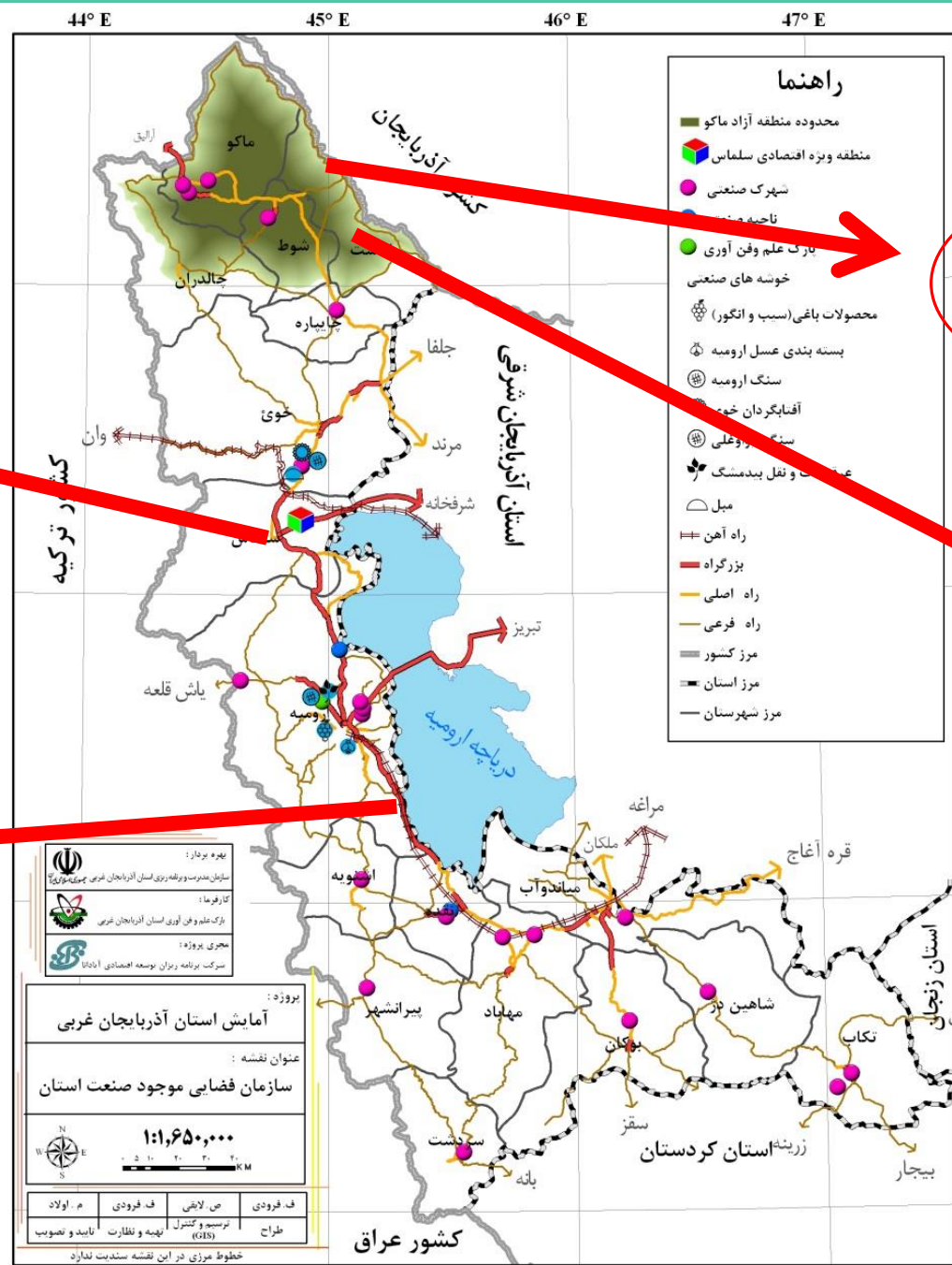
جمہیتی

کالبدی

محیطی

زیربنائی وزیر ساخت

اقتصادی

منطقه آزاد ماکو
محملی جهت تخریب خلاق
تبادل سطح پایین استان و
هدایت جریان به سمت استان

رقابتهای مناطق آزاد در شمال غرب
ایران (ماکو، ارس و اردبیل)، تقویت
کننده اقتصاد ملی و منطقه ای
نیست و لزوم ایجاد یک هماهنگی
نهادی بین آنها ضروری است.

منطقه ویژه سلماس
تکمیل کننده زنجیره ارزش و
جذب جریانهای اقتصادی

طبق بررسی صورت گرفته قریب به
۱۲ منطقه ویژه در سطح استان در
دست تصویب بوده و برخی نیز مصوب
شده است!!!!

این موضوع نافی سیاست تخریب
خلاق و ایجاد قطبهای رشد استانی یا
منطقه ای است.

اقتصادی - گردشگری

ساختار فضایی گردشگری استان

به طور کلی، استان با وجود بهره مندی از جاذبه های گردشگری طبیعی، تاریخی، سلامت، ورزشی و فرهنگی، از زیرساخت ها و خدمات مناسب در راستای جذب و ماندگاری گردشگر برخوردار نمی باشد و نیازمند برنامه ریزی اصولی و هدفمند در این راستا است.

شایان ذکر است، علاوه بر برخورداری از جاذبه های طبیعی، تاریخی و فرهنگی، گردشگری سلامت عنوان یکی از ارکان مهم در بحث **گردشگری سلامت استان** مطرح می باشد و در برنامه آمایش استان، بسیار مورد تاکید قرار خواهد گرفت.

برنامه آمایش آذربایجان غربی

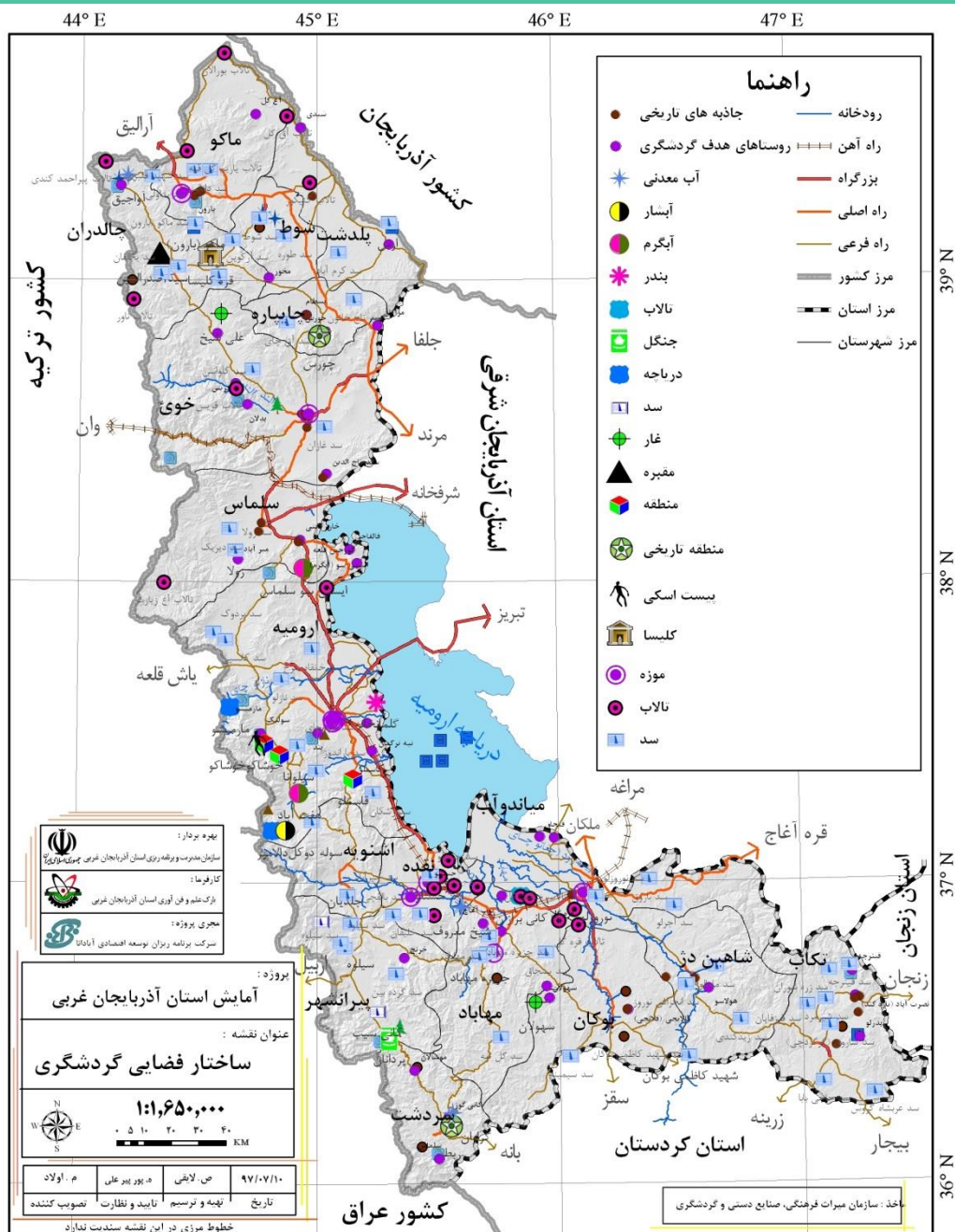
جمعیتی

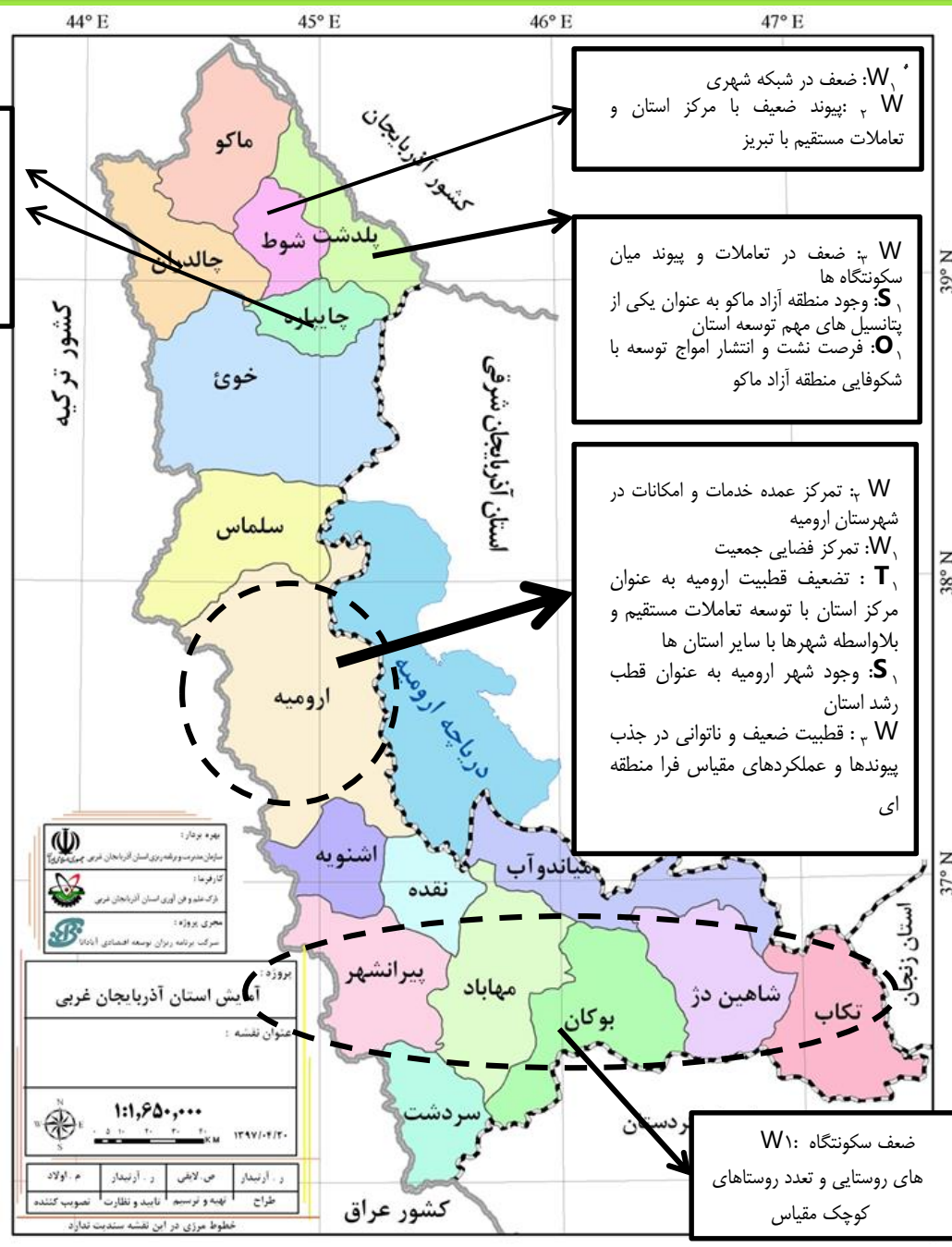
کالبدی

محلی

زیربنایی و زیرساخت

اقتصادی

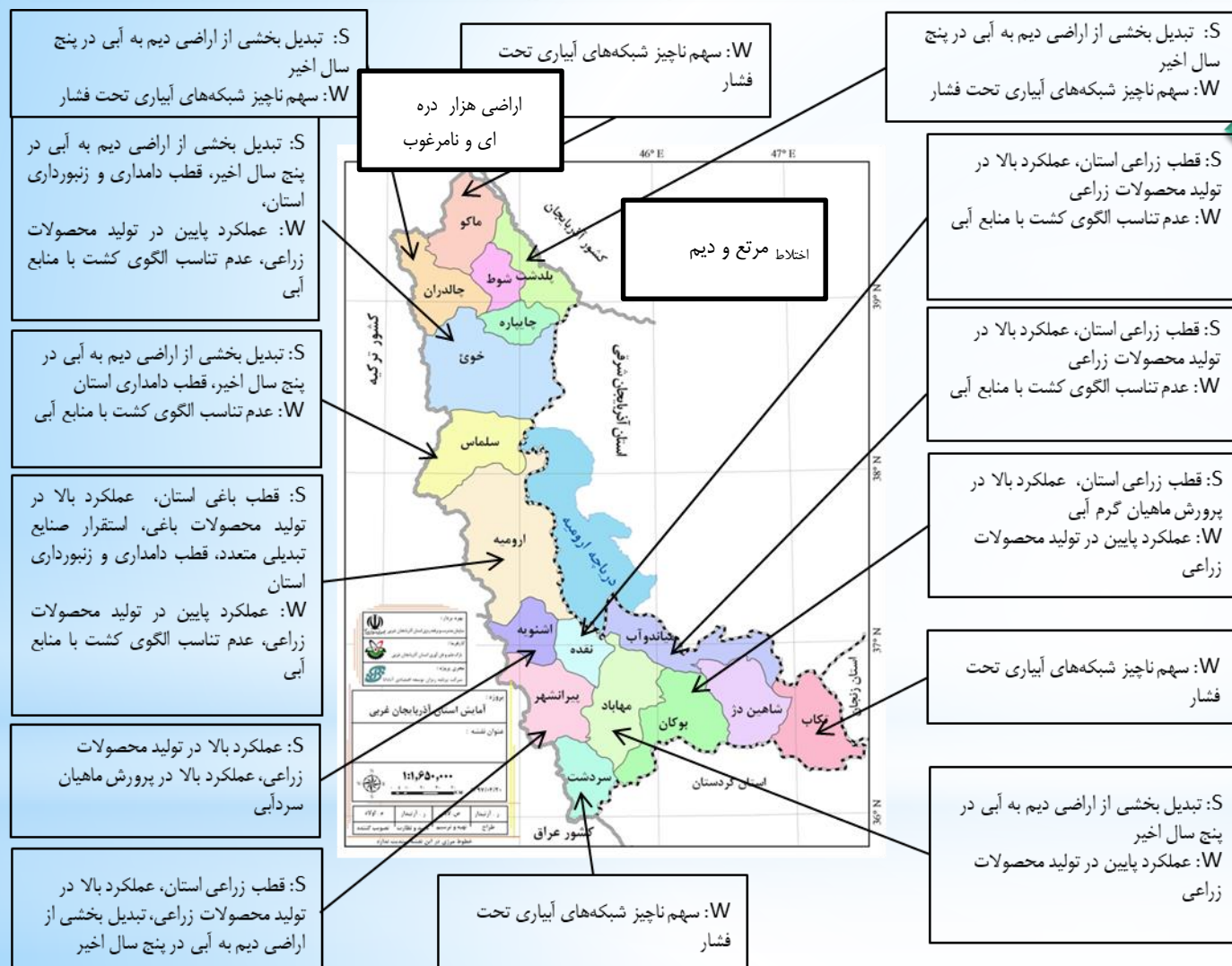

تحلیل ساختار فضایی سکونتگاهی استان

نمونه نقشه های عدم تعادل ها و توازن ها و ...

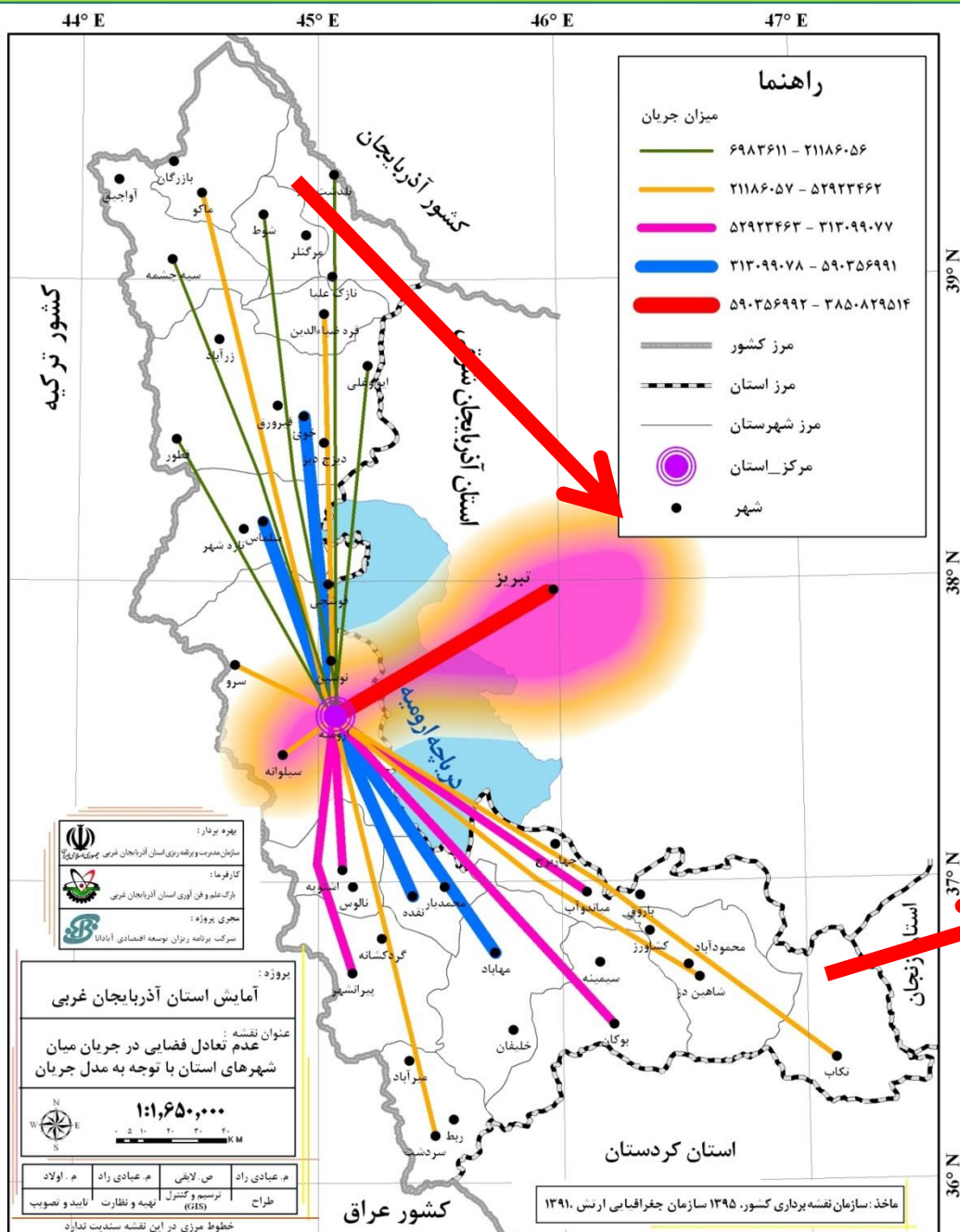
ساختار کشاورزی

- ✓ شهرستان های میاندوآب، پیرانشهر و
نقده به ترتیب دارای بیشترین تولیدات
زراعی
- ✓ در غلات ← بوکان، میاندوآب و ارومیه
- ✓ در حبوبات ← ارومیه، بوکان و پیرانشهر
- ✓ در محصولات صنعتی ← پیرانشهر،
میاندوآب و نقده
- ✓ در سبزی و صیفیجات ← ارومیه و
میاندوآب
- ✓ در علوفه ← ارومیه، خوی، سلماس و
میاندوآب
- ✓ در جالیزی ← پلدشت و میاندوآب

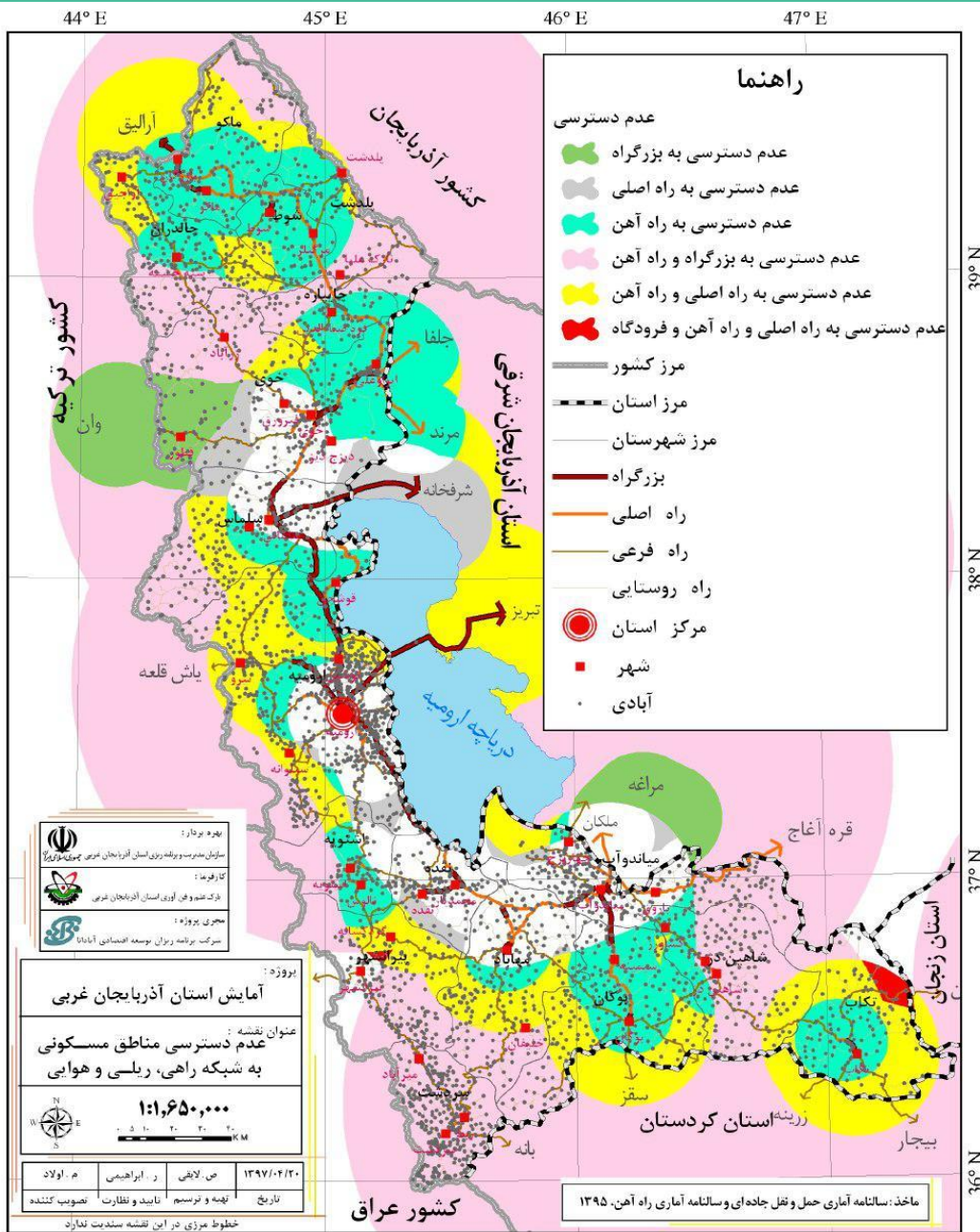

نمونه نقشه های عدم تعادل ها و توازن ها و ...

عدم تعادل فضایی در جریان میان شهرهای استان با توجه به مدل جریان

نمونه نقشه های عدم تعادل ها و توازن ها و ...

عدم تعادل فضایی در زیرساخت های حمل و نقلی استان آذربایجان غربی

جمع بندی مطالعات

ابتناء مطالعات از نظریه توسعه (توسعه نهادی و مفاهیمی چون قابلیت و آزادی انتخاب)

برخورداری از مدل توسعه (مدل تابع تولید و تحلیل عوامل تولید)

تسریع در فرآیند دستیابی به سبد آمایش استان از طریق انجام مطالعات مبتنی بر ارزیابی سریع و تشریک مساعی با دستگاه ها جهت تدوین سند نهایی

برخورداری از swot فضایی

تحلیل عدم تعادل، توازن و تعارض را در ارتباط با مدل تابع تولید

تحلیل سیستم یکپارچه بر مبنای مدل رشد سولو

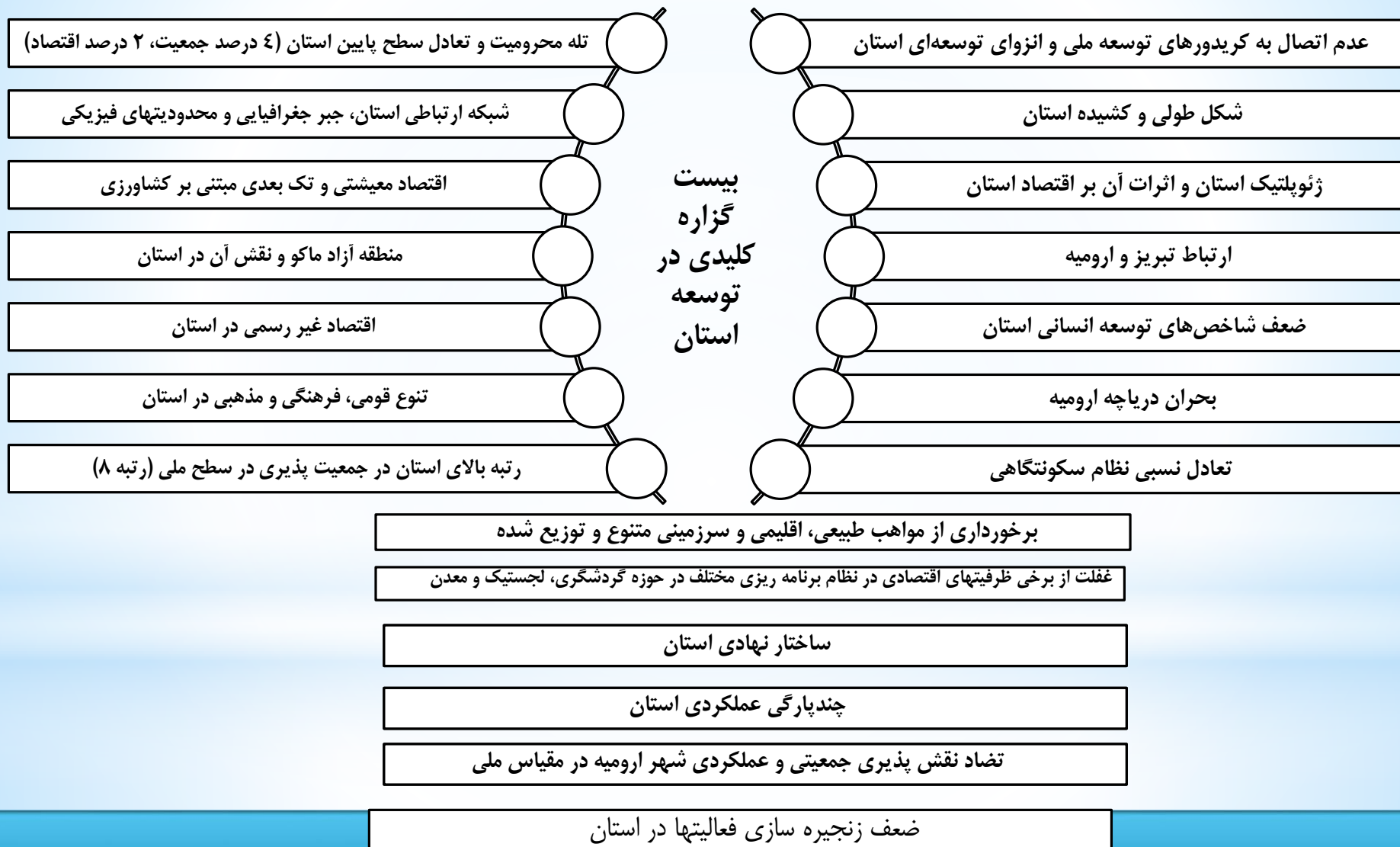
آینده نگاری و تحلیل تحولات آینده در سطح جهانی (گزارش ۱۰ موسسه استراتژیک)، سطح منطقه ای (گاپ، داپ، گردشگری منطقه و) و سطح ملی با هدف خلق مزیت و نه صرفاً شناسایی مزیت های نسبی

توجه جدی به پایش و ارزشیابی برنامه آمایش استان متمرکز بر بکارگیری الگوی CIPP

پیشنهادهای بنیادین و اساس طرح

نوآوری ها در مطالعات آمایش استان آذربایجان غربی

بیست گزاره کلیدی در توسعه استان

رویکرد پیشنهادی و دستور کار آتی

با توجه به مطالعات وضع موجود صورت گرفته در استان، گروه مطالعاتی به یک چشم انداز و اهداف توسعه اولیه از استان رسیده است.

هدف از طرح اسلایدهای آتی، طرح موضوع و دریافت نظرات مدعوین است.

برای این منظور پرسشنامه هایی تهیه شده است که دیدگاهها، نظرات و ایده های شرکت کنندگان محترم راجع به توسعه استان را دریافت نموده و علاوه بر آن برنامه ها و اقدامات دستگاهها در سطح استان و شهرستان را در وضع فعلی و آینده مورد شناسایی قرار دهد.

اهداف بنیادین توسعه استان

• هدف بنیادین ۱. انسجام بخشی و دستیابی به یکپارچگی عملکردی در ساختار فضایی استان

• هدف بنیادین ۲. ایفای نقش اساسی در تعاملات و مبادلات بین‌المللی کشور (در بخش ترانزیت، تجارت و گردشگری)

• هدف بنیادین ۳. دستیابی به فرصت‌های برابر توسعه در استان مبتنی بر ظرفیت‌های اقتصادی و اجتماعی درون منطقه‌ای

• هدف بنیادین ۴. شکست تله محرومیت استان و دستیابی به سهم مطلوب از اقتصاد ملی

• هدف بنیادین ۵. بسط توان خودپالایی اکولوژیکی سرزمین و تعادل بخشی زیست محیطی در اکوسیستم‌های استان

تشکیل سبد اهداف در سطوح مختلف مبتنی بر منابع زیر:

-آینده نگاری جهانی (فرا روندهای جهانی و مطالعات کشورهای همسایه)

-آینده نگاری ملی (در سطح ملی و استانهای مجاور)

-مبانی نظری

-برنامه های بالادست

-جداول SWOT

- نظرات دستگاهها و صاحب نظران

چشم انداز آمایش استان

استان آذربایجان غربی در افق چشم انداز:

« در مقیاس فراملی، به عنوان دروازه ارتباطات بین المللی کشور دارای نقش لجستیک، ترانزیت، بازرگانی و گردشگری است.

در مقیاس ملی، برخوردار از نقش کشاورزی نوین، معدن و فعالیت های دانش بنیان است. که با بهره گیری از تنوع قومی - فرهنگی موجود، بسط فرصت های توسعه برابر و تقسیم کار درون منطقه ای،

به جایگاه استانی در مسیر توسعه، امن، متعامل و با زیست بومی پایدار و به لحاظ فضایی - عملکردی منسجم و یکپارچه دست یافته است.»

راهبردهای کلان

هدف بنیادین اول: «انسجام بخشی و دستیابی به یکپارچگی عملکردی در ساختار فضایی استان»

«خلق مزیت های اقتصادی در ارتباط با کریدورهای ملی و بین المللی و تقویت استخوان بندی فضایی استان با ایجاد و تقویت کریدورهای درونی»

استراتژی
تهاجمی
(SO)

«تقویت نقش و تعاملات مراکز اصلی ساختار فضایی استان (ماکو و خوی در شمال استان و مهاباد، بوکان و میاندوآب در جنوب استان) در پیوند با شهر ارومیه»

استراتژی
محافظه کارانه
(ST)

«ارتقای نقش عملکردی و سلسله مراتبی ارومیه در استان در پیوند با کریدور غرب کشور»

استراتژی
رقابتی
(WO)

«تقویت شبکه ارتباطی درونی استان»

استراتژی
تدافعی
(WT)

هدف بنیادین دوم: «ایفای نقش اساسی در تعاملات و مبادلات بین المللی کشور (در بخش ترانزیت، تجارت و گردشگری)»

«خلق مزیت های جدید مبتنی بر نقش دروازه های استان و ظرفیت های گردشگری آن در پیوند با کریدورهای ملی و بین المللی»

استراتژی
تهاجمی
(SO)

«ارتقای شاخص های رقابت پذیری در رقابت با مراکز اقتصادی مشابه در کشورهای پیرامونی و تنوع بخشی به عملکردها و افزایش تاب آوری اقتصادی استان»

استراتژی
محافظه کارانه
(ST)

«بسط زنجیره های فعالیت درون و برون بخشی مبتنی بر ارتقای مزیت های رقابتی استان و توسعه شبکه ای زیرساخت ها»

استراتژی
رقابتی
(WO)

حفظ نقش اقتصادی استان و ممانعت از کاهش سهم در مبادلات بین المللی کشور

استراتژی
تدافعی
(WT)

راهبردهای کلان

هدف بنیادین سوم: «دستیابی به فرصت‌های برابر توسعه در استان مبتنی بر ظرفیت‌های اقتصادی و اجتماعی درون منطقه‌ای»

هدف بنیادین چهارم: هدف بنیادین ۴. شکست تله محرومیت استان و دستیابی به سهم مطلوب از اقتصاد ملی

استراتژی
تهاجمی
(SO)

تخریب خلاق تعادل سطح پایین موجود در استان و قطبیت بخشی به قانون‌های توسعه در پیوند با یکدیگر در حوزه زنجیره فعالیت‌های لجستیک، ترانزیت، فرآوری معادن، کشاورزی نوین، گردشگری با گرایش به اقتصاد دانش بنیان و در

استراتژی
محافظه کارانه
(ST)

قابلیت‌افزایی و تنوع‌بخشی فعالیت‌های اقتصادی در استان

استراتژی
رقابتی
(WO)

مدرن‌سازی روابط تولید و ارتقای ارزش افزوده فعالیت‌های اقتصادی در پیوند با کریدور غرب کشور و تقویت ارتباط و تعاملات فزاینده درون و برون استانی

استراتژی
تدافعی
(WT)

ارتقای تاب‌آوری استان با بهره‌مندی از ظرفیت‌های گردشگری، کشاورزی نوین و صنایع معدنی

استراتژی
تهاجمی
(SO)

«تحول اساسی در ساختارهای مدیریتی و نهادی استان مبتنی بر شایسته سالاری، بومی‌گرایی و تحرک اجتماعی»

استراتژی
محافظه کارانه
(ST)

«فعال‌سازی ظرفیت‌های اقتصادی و اجتماعی مغفول ناشی از واگرایی ساختارهای نهادی استان»

استراتژی
رقابتی
(WO)

«ارتقای رقابت‌پذیری و بسط عدالت فضایی در تمامی عرصه‌های استان در برخورداری از امکانات و ظرفیت‌های اقتصادی و اجتماعی»

استراتژی
تدافعی
(WT)

«کنترل و کاهش تضادها و تنش‌های اجتماعی و فرهنگی و قومیتی محدودکننده توسعه در استان»

راهبردهای کلان

هدف بنیادین پنجم: بسط توان خودپالایی اکولوژیکی سرزمین و تعادل بخشی زیست محیطی در اکوسیستم های استان

تحول در ساختار بهره برداری از منابع بیولوژیک (آب، خاک و پوشش گیاهی) و منابع وری فیزیکی (مشمول بر ذخایر معدنی، ژئومورفولوژی و اقلیم) و ارتقا نظام بهره منابع محیطی استان

استراتژی
تهاجمی
(SO)

تعادل بخشی و صیانت از منابع محیطی در استان و کاهش شدت استفاده از منابع آب و خاک

استراتژی
محافظه کارانه
(ST)

ارتقای قابلیت های محیطی و استفاده مطلوب از مزایای موقعیت سرزمینی با اتکا به غنا و تنوع اکوسیستم های طبیعی موجود در استان

استراتژی
رقابتی
(WO)

کنترل و کاهش تعارضات از منابع محیطی در استان

استراتژی
تدافعی
(WT)